/68

ऑगस्ट 2002 Rs. 10/-

चांदोबा

हिशेब बरोबरच !

राम व भीम शेजारी होते. रामला पुस्तकें जमवण्याची फार आवड होती. एकदा भीम रामच्या घरीं आला. तिथें कपाटांत ओळीने नीट ठेवलेली पुस्तकें पाहून तो म्हणाला, "अरे, शेजारच्या घरांत राहून देखील तुझ्याकडे इतकी भरपूर पुस्तकें आहेत हे मला आजपर्यंत ठाऊक नव्हतं. हे एक पुस्तक मला दे. वाचून झालं कीं मी परत देईन."

रामने ताडकन उत्तर दिले, "माफ कर. मी कुणालाही माझी पुस्तकें उसनी देत नाही; पण हो, तुला जर वाचायची इतकी जबरदस्त इच्छा असेल तर इथेंच ये आणि हवा तितका वेळ वाचत बैस."

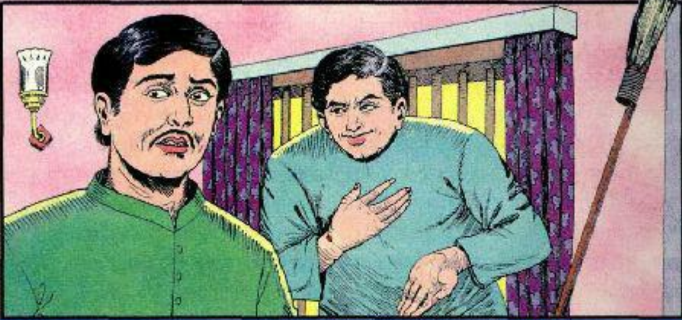
रामचे हे बोलणें ऐकून भीमला वाईट वाटले. तरीपण कांहीही न दाखवता त्याने गंभीरपणें उत्तर दिले, "हो, हो, जरूर वाचीन. पण आत्ता नाही, पुन्हां केव्हांतरी येईन."

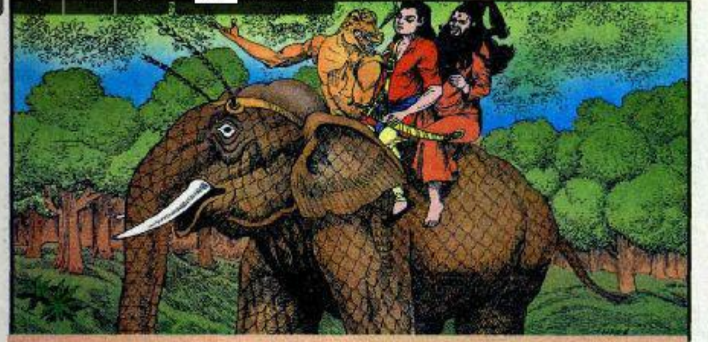
आठवडाभराने राम भीमच्या घरीं आला. तो म्हणाला, "मला तुझी मदत हवी आहे. माझ्या घरांत खूप जळमटें झाली आहेत. तुझ्या घरांत जर लांब दांडीचा झाडू असला तर जरावेळ दे. तासाभरानंतर परत देईन."

भीमाने हंसून सांगितले, "माझ्याकडे तो झाडू आहे रे, पण माफ कर. दुसऱ्यांना झाडू उसना द्यायची मला संवय नाही. पण तू आहेस माझा शेजारी, माझा चांगला मित्र आहेस - तेव्हां तो झाडू मी स्वतःच घेऊन येईन आणि सगळी जळमटें काढून टाकीन."

रामला आता आपली चूक समजली. त्याने पुस्तक उसने देण्यास नकार दिला होता. तेव्हां झाडू देण्यास नकार देऊन भीम त्याचा हिशेब बरोबर चुकता करीत होता.

- सरला दामोदर

माया सरोवर

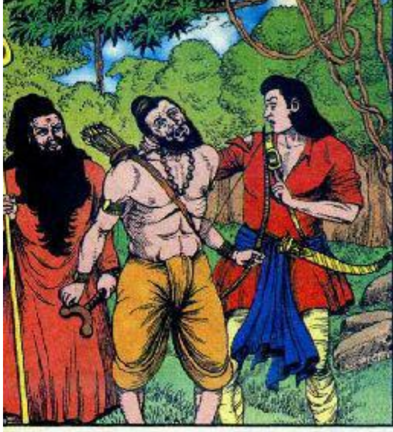
6

(मगरीच्या डोक्याचा आकारवाला जेव्हां चरकाचारीच्या जवळ आला तेव्हां त्याने त्याला जोराने पकडलं आणि त्यांच्या जलग्रह वाहनावर तो चढून बसला. जयशील आणि सिद्धसाधक हिरण्यपुरच्या दिशेने चालायला लागले. एका वृक्षावर बसलेल्या भिल्ल भीमाने मगरीच्या डोक्याचा आकार असलेल्यावर बाण सोडला. जलग्रह हत्तीने त्या वृक्षाला मुळासकट उखडून टाकले, आणि भीम त्यावरच बसलेला होता. - त्यानंतर)

प्राणांच्या भीतीने भिल्ल भीम ओरडत होता. वृक्षाबरोबर तोही धाडकन जमिनीवर आपटला. मगरीचा आकार असणाऱ्या मकरकेतूच्या खांद्याला जोराने हालवून जयशीलने जोराने विचारले, "अरे दुष्टा, माझ्या अनुमतीशिवाय तू जलग्रहाला वृक्ष उखडून टाकायची आज्ञा कां दिलीस?"

मकरकेतूने कण्हत म्हटले, "जयशील, मी जर भीमला जमिनीवर पाडले नसते, तर त्याने आणखी एक बाण सोडला असता आणि मला मारले असते. त्याला खाली पाडण्याखेरीज माझ्याजवळ दुसरा कांही उपाय नव्हता."

तेवढ्यांत सिद्धसाधकने जलग्रहच्या पाठीवरून खाली उडी घेतली आणि वृक्षाच्या फांद्यात अडकलेल्या भीमला बाहेर ओढून काढत तो म्हणाला, "अरे मूर्खा, बघ, कांही हातपाय तर मोडलेला नाही ना!"

भीमने उडी मारून पुढे येत म्हटले, "भुतांचे मालक, मी अगदी सुरक्षित आहे. मला कुठेही लागलं नाही. पण माझा नेम चुकला व तो दुष्ट वांचला याचं मला वाईट वाटतं. पण आता या वेळेला मात्र माझा नेम चुकणार नाही. माझ्या बाणाने हत्तीवर बसलेल्या त्या पिशाच्च्याचा अंत होईल." असं म्हणून त्याने मोठ्या उत्साहाने हातांत धनुष्य घेतले.

जयशीलने घाईने हत्तीवरून उडी घेतली आणि भीमचे मानगूट पकडून तो चिडून म्हणाला, "अरे, तुझ्या हे लक्षांत आलं नाही कीं तुझा नेम चुकता, तर तो मला लागला नसता कां?"

"मालक, माझा नेम अचूक आहे. जर मनांत आलं तर मी त्या मगरवाल्याच्या डोळ्यांच्या मधोमध बाण मारीन," असं म्हणून त्याने धनुष्य वर उचललं.

जयशीलने झटकन त्याच्या हातांतले धनुष्य आणि बाण हिसकावून घेतले आणि फेंकून दिले. त्याच वेळीं चरकाचारी आणि वीर तिथे येऊन पोंचले. चरकाचारी, मकरकेतूला पाहून चकित झाला. तो म्हणाला, "हे काय? पोटांत तलवार रुतली आहेच; आता खांद्याला देखील बाण लागला वाटतं? अरेरे, याचे अगदी वाईट दिवस आलेले दिसतात."

"छे, कसलं हे माझं जिणं? या अधम मानवांकडून माझा असा अपमान? त्यापेक्षां मरण परवडलं. माझा शूळ कुठे आहे?" असं म्हणत मकरकेतू आपला शूळ शोधूं लागला.

तो शूळ आपल्या हातांत घेऊन वर उचलत सिद्धसाधक म्हणाला, "हा बघ तुझा शूळ. हा आता माझ्याजवळ आहे!"

त्यानंतर जयशील व सिद्धसाधक पुन्हां हत्तीवर चढून बसले आणि म्हणाले, "मकरकेतू, घाबरण्याचे कांहीच कारण नाही. कोणत्याही परिस्थितींत आम्ही तुला मारणार नाही किंवा मरूं देणार नाही. तुला जवळच्याच गांवात घेऊन जाऊं व तुझ्यावर औषधोपचार करूं. तुझी जखम भरली कीं नंतर आम्ही तुला हिरण्यपुरच्या राजाकडे घेऊन जाऊं. आमच्यावर तूं विश्वास ठेव."

मकरकेतूने दोन्ही हात वर उचलून म्हटले, "ही सारी माया सरोवरेश्वराची कृपा आहे.

आणखी एखादा दुष्ट भिल्ल वाटेंत माझ्यावर बाण सोडणार नाही याची फक्त काळजी घ्या. माझा प्राण संकटात सांपडणार नाही याची जबाबदारी तुम्हा दोघांच्यावर आहे."

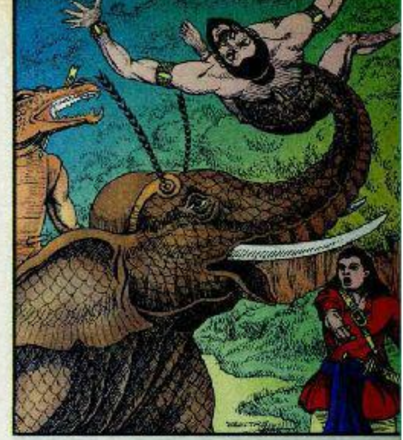
"आम्ही कोणत्याही परिस्थितींत तुला वांचवू. विश्वास ठेव आमच्यावर. आता तुझ्या जलग्रहाला पुढे काढ." जयशीलने सांगितलं.

जलग्रह तिथून थोड्याच अंतरावर गेला नाही, तोंच झाडावरून डफ व शिट्या वाजल्याचा आवाज ऐकूं येऊं लागला. क्षणार्धातच भिल्लांचा भूतनाथ व दहाबारा तरुण भिल्ल झाडावरून खाली उतरले. सर्वांकडे आयुधें होती.

भिल्ल भूतनाथ अंगात आल्यासारखा नाचायला लागला व म्हणूं लागला, "बळी! बळी! मी महाकाली आहे. मगरवाल्याचा गळा चिरडून टाकीन आणि त्याच्या रक्ताने माझे पाय धुवीन. जर असं झालं नाही तर भिल्ल कुळांचाच मी नाश करीन."

जलग्रहाच्या पाठीमागे भीम उभा होता तो "माते काली" म्हणून ओरडला. नंतर सिद्धसाधकाला म्हणूं लागला, "हे राजा, हे भुतांच्या स्वामी, आमच्या गणाचारीवर आमची कुलदेवी महांकाली हिचा प्रभाव आहे. मातेला या मगरवाल्याचे रक्त हवे आहे. त्याला हत्तीवरून खाली ढकलून द्या. त्यानंतर आमचा भूतनाथ गणाचारी याचा चांगला समाचार घेईल."

जयशीलच्या लक्षांत आलं कीं भीमाच्या अंगात आता देवीचा प्रभाव दिसायला लागला

आहे. भीम त्या धुंदीत आहे आणि कोणत्याही क्षणीं कांहीही गोंधळ होऊं शकेल. तेव्हां जयशीलने मकरकेतूच्या कानांत हळूंच कांहीतरी सांगितलं. लागलीच मकरकेतूने आपल्या जलग्रहला पुकारत सांगितले, "जलग्रह, या दुष्ट भिल्लाला आपल्या सोंडेने उचलून वर घे."

जलग्रहने लगेच भीमाच्या कमरेला सोंडेने विळखा घातला आणि त्याला वर उचलले. भीम लटपटत होता. तो म्हणाला, "जयशील महाराज, महांकाली मगरवाल्याचे रक्त मागते आहे आणि आपण त्याला रोखता आहात. यामुळें देवीचा कोप होईल आणि अनर्थ घडेल हे तुम्हाला ठाऊक नाही कां?"

जलग्रहच्या पाठीवरून जयशील जरा खाली वांकला आणि भीमच्या पाठीवर तलवारीचं

टोंचतेय हो. जरा ती बाजूला करा ना!" "अरे भीम, मी तुला काय सांगितलं? आणि तू काय करतो आहेस?" त्याच्या पाठीला तलवार आणखी जोराने टोंचत जयशीलने म्हटलं.

जलग्रहावर तुटून पडण्यासाठी सज्ज असलेल्या भिल्लांना भीमने ताबडतोब सांगितलं. "अरे मोठे मामा, लहानूकाका, हल्ला करायचा नाही! सावधान! मगरवाला राजाचा माणूस आहे."

"पण मग याच्या रक्ताने मी माझे पाय धुवीन या माझ्या प्रतिज्ञेचे काय? मी शांत राहाणार नाही. मी काली आहे, महाकाली आहे. मी त्या पिशाच्च्याचा बळी घेणारच बळी! बळी! पिशाच्च्याचा बळी!" असे म्हणत गणाचारी जलग्रहाच्याजवळ येऊं लागला.

तेव्हां जयशीलने जलग्रहवरुन खाली उडी घेतली आणि गणाचारीचे केस त्याने पकडले. त्याला धमकावत तो म्हणाला, "खोटारड्या, आता खरं काय ते सांग. खरोखरच कां देवीचा तुझ्यावर प्रभाव आहे? दारुच्या धुंदीत तू हे सारं बरळतो आहेस, नाटक करतो आहेस!"

"महाकाली, मला वांचव, मला वांचव!" गणाचारी ओरडायला लागला. तेवढ्यांत दहा घोडेस्वार तिथें पोंचले आणि त्यांनी सगळ्यांना घेरले.

ते घोडेस्वार राजाच्या सेनेपैकीच होते हे जयशीलने ओळखले. तो त्यांना म्हणाला, "पहा, हत्तीवर मगरीच्या डोक्यासारखा आकार असलेला महाराजांचा कैदी आहे. तो पळून जाणार नाही याबद्दल दक्ष राहा!"

घोडेस्वारांचा प्रमुख मकरकेतूला व जलग्रह हत्तीला पाहून आश्चर्यचकित झाला. क्षणभर त्याच्या तोंडून शब्द फुटेना. तो नंतर म्हणाला, "हा आहे तरी कोण? राक्षस आहे कीं कोणी भूत?"

"तो दोघांपैकी कुणीही नाही. तो कोणत्या जातींतला आहे हे सांगणंदेखील कठीण आहे." जयशील त्याला म्हणाला.

तोपर्यंत सिद्धसाधक गणाचारीला पकडून दूर घेऊन गेला आणि हातांत धनुष्यबाण घेऊन हल्ला करण्याच्या पवित्र्यांत उभे असलेल्या भिल्लांना म्हणाला, "हा कालीमातेचा खराखुरा भक्त मुळीच नाही. याच्यावर तुमचे बाण सोडा आणि त्याच्या छातीची चाळण करून सोडा."

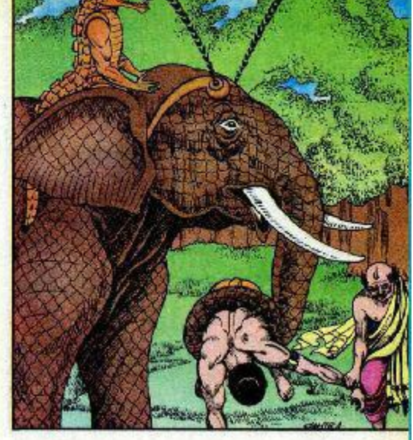
हे ऐकून गणाचारी भयाने थरथर कांपायला लागला. आणि तिथें आलेल्या जयशीलला म्हणूं लागला, "महाराज, या साध्याभोळ्या भिल्लांपासून मला वांचवा. नाहीतर आपल्या बाणांनी ते माझ्या शरीराचे तुकडे तुकडे करून टाकतील."

भिल्ल त्याच्यावर बाणांचा वर्षाव करण्याच्या तयारींत होते. जयशीलने त्यांना सावध करीत म्हटले, "थांबा, ह्याला मारुं नका." आणि पुढें तो सिद्धसाधकाला म्हणाला, "हे काय करतो आहेस तू? मृत्यूदंडाची शिक्षा द्यायला तू कुणी राजा आहेस कां?"

घोडेस्वारांना हे सगळं काय चाललंय ते समजेना. त्यांनी जयशीलला विचारले, "आपणच जयशील आहात कां? जवळच्याच डोंगरातल्या तलावाजवळ मंत्रीजी विश्राम करीत आहेत. या अरण्यांत आम्ही आपल्यालाच शोधायला आलो होतो."

"सरदार, चांगल केलंत तुम्ही. माझं नांव सिद्धसाधक. मी आणि जयशील, युवराज व राजकुमारीचे अपहरण करणाऱ्यांचा शोध घेत घेत इकडे आलो. या विचित्र तोंडाच्या व्यक्तिने त्याचे अपहरण केले आहे. अरण्यांत हिंडत असताना आम्ही याला ताब्यांत घेतला आहे."

सरदाराने मकरकेतूची मूर्ती पाहात म्हटले, "हा विचित्र दिसतो आहेच, शिवाय भेसूरही दिसतोय. याच्या पोटांत तलवार रुतली आहे आणि खांद्यावर बाण रुतलेला आहे. या दोन्ही

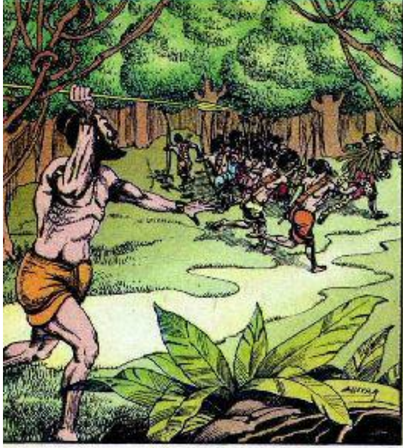
गोष्टी तो एखाद्या दागिन्यासारखा मिरवतो आहे. हे किती विचित्र दिसतंय ना?"

"हे दागिने नाहीत. ह्याचे प्राण घेणारे यमपाश आहेत." जलग्रहच्या पाठीमागून येत वीर त्यांना म्हणाला.

इथें अशा प्रकारे वेळ वाया घालवणे व्यर्थ आहे असे जयशीलला वाटले. त्याने मकरकेतूला म्हटले.

"तू आपल्या सुरक्षेबद्दल निश्चिंत राहा! खुद्द कनकाक्ष राजाने आपला मंत्री धाडला आहे. चला, पुढें निघूं या."

भीमने भूतनाथ गणाचारीकडे भेदक नजरेने पाहिले आणि जवळच उभ्या असलेल्या घोडेस्वाराच्या हातांतला भाला त्याने हिसकावून घेतला व तो उंच स्वरांत मोठ्याने ओरडूं लागला, "माझा कोंबडा कुठे आहे? अरे गणाचारी, तू

त्याला कुठे लपवून ठेवलं आहेस?'' भाला घेऊन तो गणाचारीकडे वळला.

गणाचारी भेदरला आणि तोही ओरडायला लागला, ''याच्या अंगात भूत शिरलंय. आता इथें थांबणं धोक्याचं आहे. पळा, पळा!'' असं म्हणून तो मागे वळून पळायला लागला. इतर भिल्लदेखील त्याच्या मागोमाग पळायला लागले. भीमसुद्धां भाला घेऊन त्यांच्या पाठीमागे पळूं लागला.

''वांचलो, जयशील, वांचलो. या भिल्लांची पीडा टळली'' असं म्हणून सिद्धसाधक जोरांत हंसायला लागला.

हे सारं आश्चर्यचकित नजरेने पाहणाऱ्या सरदाराने जयशीलला म्हटले, ''महाराज, निघायचं कां आता?''

जयशीलने चरकाचारी व वीरला आपल्या-जवळ बोलावले व त्यांना सांगितले, ''तुम्ही पुढें व्हा आणि मार्ग दाखवा. मंत्रीजी आपल्या गांवाजवळच थांबले आहेत.''

''मंत्रीमहोदयांच्या येण्यामुळें आपल्या गांवाचे नांव होईल. मकरकेतूवर आपण तिथेंच नीट शस्त्रक्रिया करुं व त्याच्याकडून प्रशस्ती मिळवूं. आपण किती चांगले शल्यविशारद आहोत हे आम्ही सिद्ध करुन दाखवूं.'' चरकाचारी म्हणाला.

''होय, तू बरोबर आहेस चरकाचारी. या कृत्यामुळें राजाच्या दरबारीं आपल्याला मान्यता मिळेल व आपण राजवैद्य होऊं शकूं. होय कीं नाही?'' स्वतःवरच खूष होऊन वीर म्हणाला.

तुम्ही दोघेजण राजवैद्य व्हाल कीं नाही ते मला माहीत नाही, पण एवढं मात्र निश्चित समजा, कीं जर तुम्ही मकरकेतूला वाचवलं नाहीत तर मंत्रीजी तिथल्या तिथें तुमचा शिरच्छेद करतील!'' जयशील म्हणाला.

हे ऐकून सिद्धसाधक आवेशाने म्हणूं लागला, ''ते काम जर मंत्रीजींनी माझ्यावर सोंपवलं तर महाकालीला मी यांचा मंत्रोच्चारणासहित बळी चढवीन. त्यामुळें आमचंच नाही, तर लोकांचंही कल्याण होईल.''

सिद्धसाधकच्या बोलण्यावर जयशीलने हंसत उत्तर दिलं, ''आता चर्चा पुरे करा आणि निघा.''

घटकाभरांतच ते सर्वजण मंत्र्यांच्या डेऱ्यावर पोंचले. मंत्री धर्ममित्र यांनी सर्वांकडे एकवार पाहिलं आणि जयशीलला अदबीने म्हटलं,

''महाराजांच्या अपत्यांचे अपहरण करणाऱ्यांना तुम्ही बंदी बनवलंत, त्याबद्दल माझ्यातर्फे तुमचं अभिनंदन. परंतु या दुष्टाने त्यांना कुठे लपवून ठेवलंय त्याबद्दल कांही माहिती आहे कां?''

मंत्रीजींना संपूर्ण वृतांत सांगून जयशील म्हणाला, ''मंत्रीमहोदय, आत्ता हा शरीरपीडेने व मनस्तापाने थकलेला आहे. म्हणून अपहरणा-विषयीं मी जास्त खोलांत शिरलो नाही. वाटेंतल्या संकटांमधून याला वांचवत, मी त्याला आपल्यापाशी घेऊन आलो आहे. प्रथम याच्यावर शस्त्रक्रिया करुन त्याच्या शरीरांत रुतलेली ही तुटकी तलवार आणि बाण काढायला हवा. जेव्हां जखम भरेल तेव्हां नंतर त्याबद्दल खोलांत शिरुन चौकशी करणें योग्य ठरेल.''

मकरकेतू त्यांचा संवाद लक्षपूर्वक ऐकत होता. तो म्हणाला, ''जयशील, जलग्रह तहानेला आहे. अनेक दिवस त्याला प्यायला पाणी मिळालेले नाही. प्रथम तलावांत त्याला नेऊन त्याला पाणी पाजतो व त्याची तहान भागवतो.''

जयशीलला प्रथम वाटलं कीं यांत मकरकेतूची कांहीतरी चाल असावी. म्हणून मकरकेतूला आपल्या नियंत्रणाबाहेर क्षणभरदेखील जाऊं देण्याची त्याची इच्छा नव्हती. जरासा विचार करुन तो म्हणाला, ''हो, चालेल. परंतु मी आणि सिद्धसाधक, दोघेही जलग्रहवर बसून राहूं. कदाचित तू आम्हाला फसवशील!'' असं म्हणून जयशील जलग्रहवर चढून उभा राहिला. सिद्धसाधकही लगेच त्यावर चढून जयशीलच्याशेजारी उभा राहिला.

मकरकेतूने जलग्रहला वळवून तलावांत उतरवलं व बऱ्याच अंतरावर आंत नेतानेता तो म्हणाला, ''जयशील, मला वाटतं कीं मी आता मृत्यूपासून वांचू शकणार नाही. मग ते जखम भरण्यापूर्वीं असेल किंवा त्यानंतर!'' क्षणभर तो स्तब्ध राहिला आणि एकदम ओरडला, ''हे मायासरोवरेश्वर! जलग्रह, पाण्यांत बुडी मार आणि मार्ग दाखव!''

जलग्रहाने लागलीच जयशील आणि सिद्धसाधकासह पाण्यांत बुडी मारली.

(क्रमशः)

त्यांत काय विशेष?

"या देखण्या पक्षाची किंमत फक्त पन्नास अक्से! (जुनी तुर्की मोहर)! या नि हा आगळा पक्षी फक्त पन्नास अक्से देऊन घ्या!" अल-सहिरच्या बाजारांत एक विक्रेता जोरांत सांगत होता. त्यावेळेस होडजा आपल्या गाढवावर बसून बाजारांत फेरफटका मारत होता. त्या खास पक्षाला पाहायला एव्हाना बरीच गर्दी जमली होती.

एकदा तो पक्षी स्वतःच पहावा म्हणून गर्दीतून वाट काढीत नसिरुद्दीन होडजा त्या माणसाजवळ पोंचला. होडजाला तो पक्षी अगदीच सामान्य वाटला. दुसऱ्या ठिकाणी असला पक्षी केवळ पांच अक्से देऊन मिळूं शकला असता. हा माणूस पन्नास अक्से कशासाठीं मागतोय?

"अरे भाई!" त्याने त्या पक्षी विकणाऱ्याला विचारले, "तू पन्नास अक्से मागण्याइतकं या पक्षांत विशेष काय आहे?"

"महाशय" पक्षीविक्या म्हणाला, "हा कांही सामान्य पक्षी नाही जो अलसहिर गांवातल्या कुठल्याही कोपऱ्यांत मिळेल! हा खास जातीचा पोपट आहे." "त्यांत खास काय आहे? दिसतोय तर इतर पक्षांसारखाच" होडजा म्हणाला.

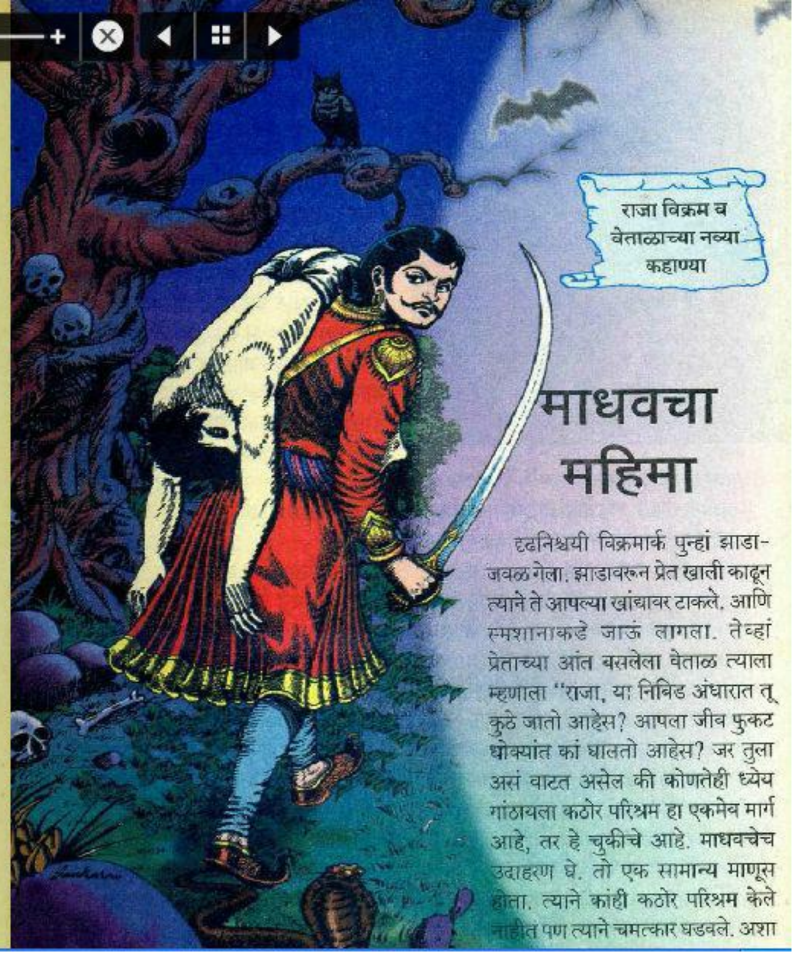
"महाशय, या पक्षाला पोपट म्हणतात आणि तो बोलूं शकतो." पक्षीविक्या म्हणाला.

होडजाच्या मनांत एक विचार आला. तो आपल्या घरीं गेला आणि त्याने घरांतून एक मोठा पाणकोंबडा घेतला. तो परत बाजारांत आला. तो त्या पक्षीविक्याच्या शेजारीं बसून ओरडायला लागला, "या या, फक्त शंभर अक्से देऊन हा शानदार पक्षी घ्या!"

पहिला पक्षीविक्या हैराण झाला व म्हणाला, "तुझ्या पक्षांत तरी खास बात कुठली आहे रे? साधा नेहमीचा पाणकोंबडा तर आहे. त्याच्यासाठी तूं शंभर अक्से मागतो आहेस होय?"

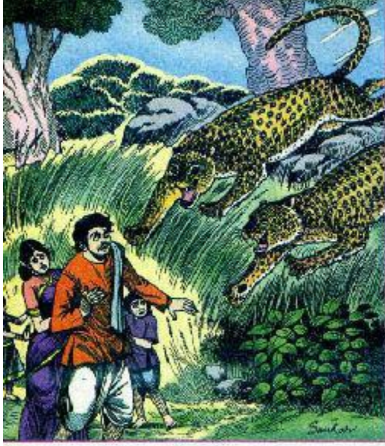
"अरे, तू देखील तुझा पक्षी पन्नासाला विकणार आहेस ना?" होडजाने त्याला प्रतिप्रश्न केला. "अहो, पण मी सांगितलं ना की माझा पक्षी बोलूं शकतो म्हणून? तुमचा पक्षी नुसताच केकाटतो!" वेडावांकडा चेहरा करुन त्या पक्षीविक्याने रागावून म्हटले.

"वा वा!" होड्जाने उत्तर दिले, "माझा पक्षी विचार करूं शकतो कीं!"

माधवचा महिमा

दृढनिश्चयी विक्रमार्क पुन्हां झाडा-जवळ गेला. झाडावरून प्रेत खाली काढून त्याने ते आपल्या खांद्यावर टाकले. आणि स्मशानाकडे जाऊं लागला. तेव्हां प्रेताच्या आंत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला "राजा, या निबिड अंधारात तू कुठे जातो आहेस? आपला जीव फुकट धोक्यांत कां घालतो आहेस? जर तुला असं वाटत असेल की कोणतेही ध्येय गांठायला कठोर परिश्रम हा एकमेव मार्ग आहे, तर हे चुकीचे आहे. माधवचेच उदाहरण घे. तो एक सामान्य माणूस होता. त्याने कांही कठोर परिश्रम केले नाहीत पण त्याने चमत्कार घडवले. अशा

माधवला देखील मंत्र्याने दुर्लक्षिले. त्याला दुष्ट, अज्ञानी म्हटले. त्या दोघांची गोष्ट माझ्याकडून ऐक आणि स्वतःला सुधार''. असे म्हणून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

माधव हा एक साधा माणूस होता. गांवात त्याला चांगला मान होता. त्याची पत्नी सुस्वभावी होती. त्याला एक मुलगा आणि मुलगी होते. आपल्या बायकोमुलांबरोबर तो मोठ्या सुखांत आयुष्य घालवत होता.

एक दिवस माधव सहकुटुंब राजधानी पहायला निघाला. तिथे पोचायला त्यांना एका छोट्याशा जंगलातून जावे लागणार होते. जेव्हां ते चौघे जंगलातून जाऊं लागले तेव्हां दोन चित्त्यांनी त्यांच्यावर हल्ला केला. माधवने मोठ्या कष्टाने स्वतःला बांचवले पण त्याच्या मुलांना आणि बायकोला चित्त्यांनी मारुन टाकले.

या आकस्मिक घटनेने माधव अतिशय दुःखी झाला. तो आपल्या गांवी परत गेला. सर्व जमीनजुमला विकून दुसऱ्या गांवी रहायला जावे म्हणून निघाला. त्या गांवात त्याचा सुदर्शन नांवाचा एक दूरचा नातेवाईक होता. त्याने माधवला आपल्या घरांत रहायला जागा दिली.

सुदर्शन व्यवहारी आणि चतुर होता. थोड्या पैशांसाठी खोटं बोलायला तो मागेपुढे पहात नसे. माधवकडे खूप पैसाअडका आहे, म्हणून माधवला आपण आपलंस करुं, असं त्याला वाटत होतं.

पण बघता बघता माधव त्या गांवातल्या लोकांचा आवडता मित्र बनला. गरजू लोकांना पैसे देऊं लागला. त्यांचे वैयक्तिक प्रश्न सोडवूं लागला. अशा तऱ्हेने त्याचे खूप चांगले नांव झाले.

त्या दिवसांत भीम नांवाच्या एका खेडुताच्या घरी चोरी झाली. मोठ्या कष्टाने भीमने ते पैसे जमवले होते. चोराने सर्व पैसे चोरुन नेले. त्याच गांवच्या एका सावकाराला त्याला पैसे द्यायचे होते. पैसे दिले नाही तर घराचा लिलांव करायची सावकाराने त्याला धमकी दिली. आपली ही कर्मकहाणी त्याने माधवला सांगितली.

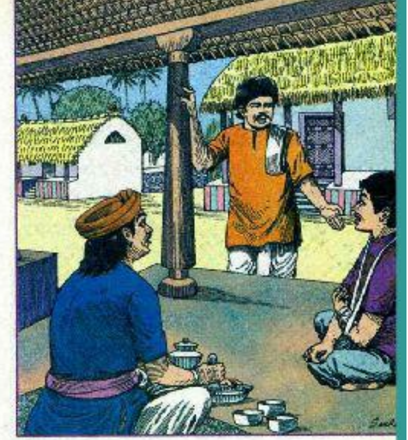
''ते कर्ज फेडायला तर मी तुला नक्कीच मदत करीन. पण ज्याने तुझ्या मेहनतीची कमाई चोरलीय, त्याचं कधी भलं होणार नाही. ज्या हातांनी त्याने चोरी केली ते तुटून जातील. जो पैसा त्याने चोरला, त्याचा उपयोग त्याचे

क्रियाकर्म करायलाच होईल''. असे म्हणून माधवने त्याला कांही पैसे दिले.

यानंतर एक विचित्र घटना घडली. भीमच्या घरी चोरी करणारा दुसरा तिसरा कोणी नसून त्याचा शेजारी नारायणच होता. त्या रात्री तो बैलांना चारा घालत असताना एका बैलाने शिंग मारुन त्याला जखमी केले. त्यांत त्याचे दोन्ही हात मोडले. तो मलमपट्टी करायला बाहेर पडणार, एवढ्यांत तिथे कांही दुसऱ्या कामासाठी आलेल्या सुदर्शनने ते पाहिले. तो म्हणाला ''नारायण, आमच्या माधवाने शाप दिला होता कीं भीमच्या घरी ज्याने चोरी केली असेल त्याचे हात तुटतील. त्याच्या बोलण्यांत अद्भुत शक्ती आहे. तुझे तुटलेले हात बघून माझी खात्री पटूं लागली आहे, कीं तूंच भीमच्या घरी चोरी केली आहेस. भीमचे पैसे त्याला परत कर. नाहीतर माधवच्या शापानुसार ते पैसे खरोखरच तुझे क्रियाकर्म करण्यास उपयोगी होतील''.

नारायण घाबरला. त्याने आपला गुन्हा लगेच कबूल करून भीमचे पैसे त्याला परत केले. आणि पळत पळत माधवकडे जाऊन आपला शाप परत घ्या, अशी त्याची विनवणी करुं लागला.

''काय म्हणालास? मी तुला शाप दिला? भीमचे दुःख पाहून मला राग आला आणि मी जे काही तोंडाला येईल ते बोललो. बरं झालं. मी कांही म्हणायच्या अगोदरच तू तुझीचूक सुधारलीस. काळजी करुं नकोस. तुझ्या हाताची हाडें तुटलेली नाहीत, तू दोन दिवसांत

बरा होशील''. माधवने त्याची समजूत घालीत म्हटले.

आश्चर्याची गोष्ट अशी की दोनच दिवसांत त्याच्या जखमा भरल्या आणि तो बरा झाला. सुदर्शनने या संधीचा फायदा घेऊन गांवात सगळीकडे असा प्रचार सुरुं केला कीं माधवच्या वाणींत अद्भुत शक्ती आहे.

सुदर्शनने ही गोष्ट माधवपासून मात्र लपवून ठेवली. माधवच्या तोंडून शुभ उद्‌गार निघण्यासाठी व अशुभ बोलणे न येण्यासाठीं तो गांवच्या लोकांकडून पैसे घेऊं लागला.

माधवच्या जवळ रोज लोकांची रोज गर्दी होऊं लागली. थोड्या दिवसांनी माधवला त्याचे कारण समजले. त्याच्या नांवावर सुदर्शन लोकांना फसवीत आहे, हे त्याच्या लक्षांत आले. जेव्हां हे त्याच्या सहनशक्तीपलीकडे गेले

तेव्हां तो कोणाला न सांगता एका रात्री तो ते गांव सोडून निघून गेला.

तो रात्रभर चालतच राहिला. जेव्हां सकाळ झाली तेव्हां त्याला कडकडून भूक लागली. तो मनांतल्या मनांत विचार करुं लागला, जर कोणी मला आपल्या घरी घेऊन जाऊन छान चवदार अन्न खायला देईल, तर काय मजा येईल!

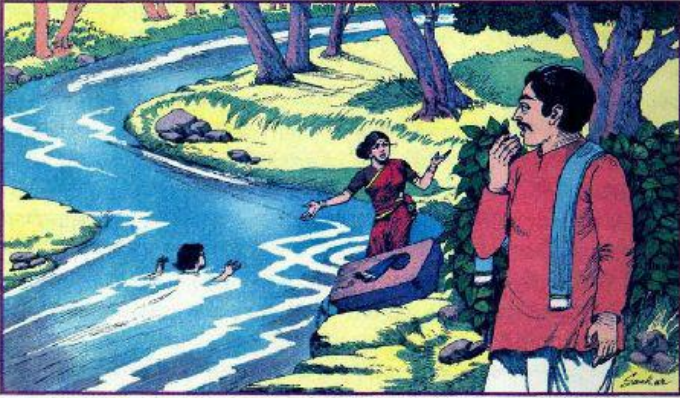
त्याचवेळी एक घोडागाडी तिथे येऊन थांबली. त्या गाडींत बसलेल्या श्रीमंत माणसाने माधवला आपल्या घरी नेऊन स्वादिष्ट जेवण दिले.

माधवला कळेना की हे खरं आहे कीं स्वप्न! त्याने त्या धनवानाला आपली सर्व हकिगत सांगितली.

धनवान म्हणाला, "मला पण असंच वाटतं की आपल्यामधे दैवीशक्ती आहे. कदाचित देवानेच आपली भेट घडवून आणली असेल. माझा पंधरा वर्षाचा मुलगा गेली चार वर्षे आजारी आहे. कोणालाही या आजाराचे निदान करता आलेले नाही. तो बोलूं शकत नाही. तुम्ही तुमच्या शक्तीने त्याला बरं करा".

आता माधवला आपल्या शक्तीविषयी थोडा विश्वास वाटूं लागला. त्याने धनवानाच्या मुलाच्या अंगावर आपले हात ठेवले व म्हणाला, "पंधरा दिवसांच्याआंत तू इतर सर्व मुलांप्रमाणे बोलायला आणि हिंडाफिरायला लागशील".

या घटनेनंतर चारच दिवसांनी शहरांतून एक वैद्य आला. तो धनवानाला भेटून म्हणाला, "तुमच्या मुलाच्या आजाराविषयी मी ऐकले आहे. त्याच्या इलाजासाठी लागणारी सर्व औषधे माझ्याकडे आहेत. मी त्याला दहा दिवसांच्या आंतच बरा करीन".

वैद्याचे म्हणणें खरे ठरले. मुलगा एकदम बरा झाला. यामुळे सगळीकडे माधवची कीर्ती पसरली.

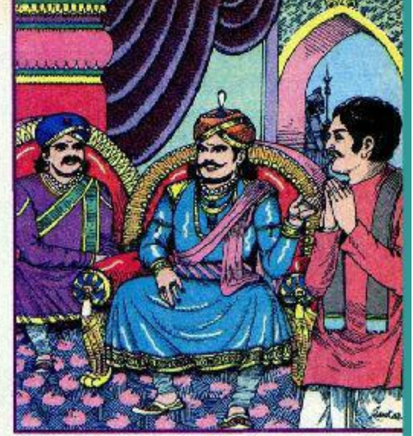
एक दिवस माधव नदी किनारी गेला. तिथे एक गरीब बाई कपडे धूत होती. तिचा दहा वर्षांचा मुलगा इकडेतिकडे दगड फेकत खेळत होता. त्यांतला एक दगड माधवच्या डोक्याला लागला. वेदनेने माधव जोरांत ओरडला. घाबरुन जाऊन मुलाने नदींत उडी मारली. त्याच्या आईला माहित होते की आपल्या मुलाला पोहायला येत नाही. ती माधवजवळ येऊन विनवूं लागली, "आपल्या शापाने माझा मुलगा नदींत पडला. त्याला पोहोता येत नाही. आपणच त्याला बुडण्यापासून वाचवूं शकता."

माधव त्या बाईला धीर देत म्हणाला "घाबरूं नकोस! तुझा मुलगा पोहत कांठावर येईल."

माधवचे बोलणे संपले नाही तेवढ्यांत मुलगा पोहत कांठावर आला. ती गरीब बाई माधवच्या पायां पडून म्हणाली, "स्वामी, आपण कोणी सामान्य व्यक्ती नाही. मला आशिर्वाद द्या कीं माझ्या घरावर सोन्याचा वर्षाव होऊं दे, आणि माझा मुलगा शिकलासावरलेला बनू दे".

आई, जे आपल्या हातांत नाही ते वर रुपानें मागावे. धन आणि शिक्षण मेहनतीने मिळते." असे म्हणून माधव तिथून निघून गेला.

त्यावेळी त्या देशाचा राजा तिथे वेष बदलून फिरत होता. जे काय घडलं ते त्याने स्वतःच्या डोळ्यांनी पाहिले व कानांनी ऐकले. त्याला या घटनेचे नवल वाटले आणि त्याने

माधवबद्दल सर्व माहिती मिळविली. राजधानींत पोचल्यावर त्याने माधवला तिकडे बोलाविले आणि आपल्या मंत्र्यांशी त्याची ओळख करुन दिली.

यानंतर राजाने माधवची शक्ती व चमत्कारांबद्दल मंत्र्यांना सांगितले. आणि तो म्हणाला, "याच्या वाणीच्या शक्तीच्या मदतीने मी शत्रूंवर विजय मिळविण्याची इच्छा करतो. तुमचा काय सल्ला आहे?".

यावर मंत्र्यांनी उत्तर दिले "माधवने केलेल्या चमत्कारांत कांही वेगळे केलेले नाही. भीमवर झालेल्या अन्यायाबद्दल सहानुभूती दाखवत तो म्हणाला, "चोराचे हात तुटले आणि योगायोगाने बैलाने चोराला जायबंदी केले. भुकेल्या वेळीं त्याला वाटले चांगले जेवण मिळावे, आणि योगायोगाने धनवान तेथे आला.

व त्याला घरीनेऊन त्याने स्वादिष्ट भोजन दिले. त्याला वाटत होते की आजारी मुलगा बरा व्हावा आणि योगायोगाने वैद्य वेळेतर तिथे आले आणि त्यांनी मुलाला बरे केले. अशा तऱ्हेने जे कांही घडले ते योगायोगानेच घडले".

मंत्र्यांच्या बोलण्यावर खूप विचार करुन राजा म्हणाला, "माधवच्या शक्तीचा आपल्याला जरी फायदा झाला नाही तरी कांही नुकसान तर होणार नाही ना?"

मंत्री म्हणाले "महाराज, माधवचा जर आपल्याला फायदा झाला नाही तर जगांत सगळीकडे आपलं हसं होईल. कारण मूर्ख विश्वास ठेवणे हे अविवेक्यांचे लक्षण आहे. आपल्याला माहितच आहे त्याच्या कुटुंबावर काय संकट कोसळले होते ते!"

मंत्र्याच्या उत्तराने चकित झालेला राजा म्हणाला "बरं झालं, तुम्ही योग्य वेळीं आठवण करुन दिली" असं म्हणत त्याने मंत्र्याच्या हुषारीचे कौतुक केले व माधवला बोलवून त्याचा सत्कार करुन त्याला गांवी पाठवून दिले.

ही गोष्ट सांगून वेताळाने राजाला विचारले "राजा, माधव चमत्कार करुं शकतो कां नाही हे मी नाही सांगू शकणार, पण त्याच्या वाणीत शक्ती आहे. माधव सज्जन माणूस आहे. तो कुणाचे वाईट इच्छित नाही, करीत नाही, मग अशा चांगल्या माणसाला मंत्र्यांनी अज्ञानी कां म्हटलं? माझ्या शंकेचं उत्तर माहित असूनही तू गप्प रहिलास तर तुझ्या डोक्याचे तुकडे तुकडे होतील".

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "माधवचे आपल्या बायको व मुलांवर खूप प्रेम होते. तरी तो त्यांना चित्त्यांपासून वाचवूं शकला नाही. म्हणजे त्याच्यांत दैवी शक्ती नव्हती. जर ती असती तर तो आपल्या बायको व मुलांना वाचवूं शकला असता. राजाला पण मंत्र्यांचा तर्क ऐकून आपली चूक कळली. म्हणूनच त्याने माधवची आपल्या दरबारांत नेमणूक न करता फक्त त्याचा सत्कार करुन त्याला गांवी पाठवून दिले".

अशा तऱ्हेने राजाचे मौनभंग झाल्याने वेताळ प्रेतासकट अदृश्य झाला आणि परत झाडावर जाऊन बसला.

(आधार-कस्तुरी यांची रचना)

भारतीय दंतकथा - ४

राजकन्येला आव्हान

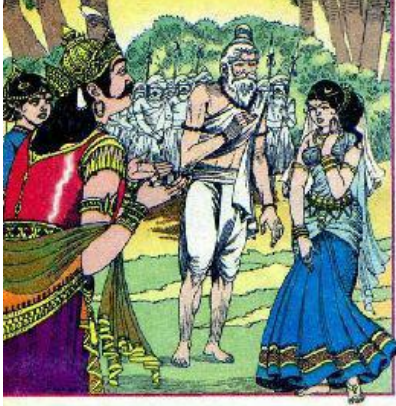

जंगलानी वेढलेल्या सरोवरांत हळूं हळूं संध्याछाया पसरत होत्या. वसंत ऋतू फुलला होता. राजा सरयाती व राणी तळ्याकाठी बसून मंद वारं आणि त्याबरोबर येणाऱ्या फुलांच्या सुगंधाचा आनंद लुटत होते. त्यांची सुस्वरूप मुलगी सुकन्या फुलपाखरांप्रमाणे इकडे तिकडे बागडत, खेळत होती. ती खूप आनंदात होती. तिला नेहमीच कांही जंगलात यायला मिळत नसे. ती दासीं पासून वेगळी होऊन हरणे, मोर यांच्या मागे जंगलात धावत गेली

हळूं हळूं ती घनदाट अरण्यांत शिरली. आणि तिथली उंचउंच झाडे, छोटे धबधबे नवलाईने पाहूं लागली. "राजकन्ये, तू कुठे आहेस?" तिच्या दासींच्या हांका तिला ऐकूं येत होत्या. अंधार पडूं लागला. आता आई बाबांकडे परतले पाहिजे. ती परत जायला वळली. तेवढ्यांत कोणत्यातरी विलक्षण गोष्टीकडे तिचे लक्ष गेले. मुंग्यांच्या वारुळावर दोन रत्ने चिकटविल्या सारखी दिसत होती. ते काय होतं बरं? राजकन्येने झाडाचा एक कांटा तोडला आणि त्या चकचकीत वस्तूंत खुपसला.

दुसऱ्या क्षणी तिला एक किंकाळी ऐकूं आली. हा आवाज कुठून आला? तिला कांही कळेना. ती घाबरुन स्तब्ध उभी राहिली. आणि नंतर तळ्याकडे पळाली. तळ्याच्या कांठावर उभे असलेले राजाचे सैनिक कांहीतरी विचित्र, आजारी वाटतंय, म्हणून तक्रार करुं लागले. त्यांना जागेवरुन हलता येईना. राजा दूरदर्शी होता. त्याच्या लक्षांत आलं की हा कुणाचा तरी शाप त्यांना भोवला आहे. हा शाप त्यांना कुणी बरं दिला असेल?

त्याने शोध घेण्यास सुरवात केली. आणि लवकरच तो वारुळाशी आला. तिथून त्याला कण्हण्याचा आवाज आला. त्याच्या लक्षांत आले

की कुणीतरी ऋषी-मुनी तेथे आंत आहेत. किंवा ते एकांतात तिथे बसून खूप दिवस तप करीत असताना मुंग्यांनी त्यांच्या भोवती वारुळ केले आहे.

राजा आणि सैनिकांनी वरचा मातीचा थर बाजूला केल्यावर बसलेले मुनी दिसूं लागले. राजकन्येने नकळत त्यांच्या डोळयांत कांटा खुपसला होता. आपली समाधी संपवून त्यांनी जेव्हां डोळे उघडले तेव्हां ही चूक तिच्या हातून अजाणता घडली होती. याच मुनींच्या शापाने राजाचे सैनिक आजारी पडले होते.

ते च्यवन नांवाचे थोर ऋषी होते. राजा राणीने त्यांच्या पायावर लोटांगण घालून, ''आपला शाप मागे घ्या'', अशी विनंती केली. आंधळे झालेले मुनी म्हणाले ''ज्या कुणी गुन्हा केला आहे त्याने प्रायश्चित केल्यावर शाप विरुन जाईल''.

राजाने मुनींना राजवाड्यांत चलण्याची विनंती केली म्हणजे त्यांची नीट काळजी घेता येईल. पण या विनंतीला मुनींनी नकार दिला. राजकन्येने प्रायश्चित केलेच पाहिजे. तिने आंधळया मुनींच्या बरोबर जंगलात राहून त्यांची सेवा केली पाहिजे. त्यांची प्रेमाने काळजी घेणाऱ्या पत्नीची त्यांना गरज होती.

राजा-राणी मोठ्या संकटात सापडले. आपल्या लाडक्या मुलीचे लग्न एखाद्या तरुण राजकुमाराशी न करता या म्हाताऱ्या मुनींशी, जरी ते अगदी श्रेष्ठ असले तरी, कसे लावून द्यायचे? पण राजकन्या पुढे झाली आणि मुनींशी लग्न करते म्हणाली. ''बाबा, मला नेहमीच एकांत आवडत आला आहे. आणि एखाद्या संन्याशा सारखे रहावे अशी देखील माझी सुप्त इच्छा होती. नशिबाने या इच्छा पूर्ण होण्याची संधी माझ्यापुढे ठेवली आहे तेव्हां कृपाकरुन मला मुनींशी विवाह करुन त्यांची सेवा करुं द्या''.

हळूंहळूं इतर सैनिकांना ही शापाचा त्रास होऊं लागला त्यामुळे राजाराणीला आपल्या मुलीच्या इच्छेला संम्मती द्यावी लागली. सुकन्येचा मुनींशी विवाह झाला. तिने राजवाड्यांतील जीवन हंसत सोडून दिले. जिथे दहाबारा दासदासी तिच्या साठी हजर असत, तिथे आता ती मुनींबरोबर एकटी राहूं लागली. त्यांची सेवा करताना ती कधीही थकत नसे.

एक दिवस राजकन्या आंघोळ करुन तळया-बाहेर आली तेव्हां तिला दोन यक्ष भेटले. ते दोघे

एकसारखे दिसत होते. त्यांनी तिला वंदन केले तिनेही त्यांना उलट नमस्कार केला.

''हे सुंदरी, तुला त्या म्हाताऱ्या मुनीबरोबर आयुष्य काढताना पाहून आम्हाला फार दुःख होते आहे. आम्ही दोघे जुळे भाऊ अश्विनीकुमार, देवांचे धन्वंतरी आहोत. आम्ही तुझ्या सेवेला हजर आहोत. तू नवरा म्हणून आम्हांपैकी कुणाही एकाची निवड करुं शकतेस. तू सुखांत राहाशील''. ते म्हणाले.

राजकन्या संतापली आणि अशा वागण्याबद्दल त्यांना ''शाप देईन'' अशी धमकी तिने दिली. अश्विनीकुमारांनी माफी मागितली व तिला म्हणाले. ''आम्ही तुझ्या नवऱ्याला रुबाबदार तरुण बनवूं. आमच्या दिव्यौषधीने त्याची दृष्टी देखील परत येईल. त्यांनी फक्त आमच्या बरोबर तळ्यांत एक डुबकी मारुन बाहेर यायला पाहिजे. त्यानंतर तुला एक परिक्षा आहे. तुला हे मान्य आहे?''.

सुकन्येने आपल्या पतीची कितीही मनोभावे सेवा केली तरी आपल्यामुळे त्यांची दृष्टी गेली याचे दुःख तिला होतेच. त्यामुळे अश्विनी-कुमारांचे म्हणणे मान्य करावे असे तिला वाटले. तिने मुनींना सर्व हकिगत सांगितली. तिची काय परिक्षा आहे याची तिला किंवा मुनींना कांहीच कल्पना नव्हती. तरीही मुनींनी तिला हा धोका पत्करायला होकार दिला.

अश्विनीकुमार व मुनी तळयांत उतरले. ''आम्ही बाहेर आलो की तू तुझ्या नवऱ्याला हाताला धरुन परत ने''. ते म्हणाले.

नंतर तिघांनी डुबकी मारली. जेव्हां ते पाण्यातून बाहेर आले तेव्हां तिघेही अगदी एकसारखे दिसत होते. कुठल्याही व्यक्तीला त्यांतले मुनी कोण हे सांगणे अशक्य होते.

पण राजकन्या सुकन्या कांही सामान्य व्यक्ती नव्हती. अश्विनीकुमार आपली फजिती करुं पाहात आहेत हे तिच्या लक्षांत आले. तिने डोळे मिटून अदितीची प्रार्थना केली आणि तिघांपैकी एकाचा हात धरला. आणि तेच तिचे पती च्यवन ऋषी होते.

सुकन्या आणि च्यवनऋषींनी खूप वर्षे ध्यान, धारणा, जपतप, करीत आनंदाने दिवस घालविले.

-बिंदुसार

खरे सौंदर्य

श्रीपूर गांवात श्रीधर नांवाचा एक श्रीमंत गृहस्थ राहात होता. भरपूर संपत्ती असूनही तो नेहमी बेचैन व काळजीत असे. तो दिसायला फार कुरुप होता.

आपण सुंदर दिसावे म्हणून त्याने विविध प्रकारची देशी औषधे, कंदमुळें इ.घेतली. जो कोणी सांगेल, ते सर्व तो करायचा. पण कांही उपयोग झाला नाही. अनेक देवळांत जाऊन त्याने पूजा-अर्चा केली पण त्याच्यावर देवाची कृपा कांही झाली नाही.

शेवटी श्रीधर एका साधुजवळ गेला व त्याने आपले दुःख त्याला सांगितले. साधु म्हणाला, ''पुत्रा, देवाने जे रूप दिले आहे, ते बदलण्याचा हट्ट धरूं नकोस. देवाच्या कृपेने तुझ्याजवळ अपार धन आहे, त्याचा गरीबांसाठी उपयोग कर. त्यामुळे लोकांना तू सुंदर दिसशील, कोणीही तुला कुरुप म्हणणार नाही.''

श्रीधरने साधूच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष केले. कारण दुसऱ्यांसाठी पैसा खर्च करणे त्याला आवडत नसे. पण साधुला हे न सांगता, दुसरा कांहीतरी उपाय सांगा म्हणून तो विनवण्या करूं लागला. बराच वेळ विचार करून साधु म्हणाला, ''हरिपूर गांवात माधव नांवाचा एक तरुण आहे. तो तुझ्यापेक्षांही जास्त कुरूप आहे. तू त्याच्याबरोबर कांही दिवस राहिलास तर तुला आपणच सुंदर आहोत असे वाटेल''.

श्रीधरला हा सल्ला ठीक वाटला व तो माधवला भेटायला हरिपूरला गेला. माधव खरोखराच कुरूप, काळा व बेडौल होता. त्याला पाहून, श्रीधरला आपणच चांगले दिसतो, असे वाटून आनंद झाला. त्याने लगेच माधवला आपल्या घरी यायला सांगितले.

माधव गरीब होता. दिवसभर काबाडकष्ट करून कसाबसा उदरनिर्वाह करत असे. त्यामुळे श्रीधरने माधवला सांगितले की, ''तू जर माझ्याकडे आलास तर आरामांत जीवन जगशील'' त्यावर माधव म्हणाला, ''मी इथें खूष आहे. गांवचे सर्व लोक माझ्यावर प्रेम करतात. त्यामुळे मी हा गांव सोडून जाण्याचा प्रश्नच येत नाही''.

श्रीधर आपली तुलना माधवशी करूं लागला. भरपूर धन-दौलत असूनही मी दुःखी आहे आणि हा कांहीही नसताना देखील कसा बरं सुखी आहे? ह्या दरिद्री माणसावर लोक कसे काय प्रेम करतात?'' त्याच्या मनांत शंका येऊं लागल्या. खरे काय ते पाहण्यासाठी त्याने गांवातल्या लोकांना माधवविषयी विचारायला सुरवात केली.

कांही लोक म्हणाले कीं माधव खूप परोपकारी आहे, कांही लोक म्हणाले तो खूप चांगला माणूस आहे, तर कांहींनी तो निस्वार्थी आहे असे म्हटले. पण कुणीही तो कुरूप आहे असे म्हटले नाही. तेव्हां श्रीधरनेच एका गांवकऱ्याला माधवच्या कुरूपतेविषयी विचारल्यावर तो म्हणाला, ''जेव्हां मी त्याला पाहतो, तेव्हां मला त्याचा दयाळू स्वभावच आठवतो, त्याच्या रूपाकडे माझे लक्षच जात नाही''.

हे सत्यच होते. त्याच गांवात सगुणा नावाची एक तरूणी होती. ती दूध विकून आपले घर चालवीत होती. ती इतकी सुंदर होती की

ती माधववर फिदा होती व गांवभर ती सांगायची की मी लग्न करीन तर माधवशीच.

श्रीधर सगुणाला पाहायला गेला. तिचे सौंदर्य पाहून त्याला घेरी आली आणि तो बेशुद्ध पडला. सगुणाने त्याच्या तोंडावर पाणी शिंपडल्यावर तो शुद्धीवर आला. सगुणाने त्याला विचारले, ''काय झालं तुम्हाला? अशी अचानक घेरी कशी काय आली?''

''तू एक अलौकिक लावण्यवती आहेस. मला तुझ्याशी लग्न करायचं आहे. मी खूप श्रीमंत आहे. माझ्याकडे ऐष-आराम आहे. तू, माझ्याशी लग्न केलेस तर गांभर दूध विकण्यासाठी तुला हिंडावं लागणार नाही, तू आरामांत राहशील''.

''मी माधववर प्रेम करते. मी लग्न करीन तर त्याच्याशीच'' सगुणा ठामपणे म्हणाली.

माझ्यासारखा तो श्रीमंत पण नाही. काय एवढं तू पाहिलस त्याच्यांत?'' श्रीधरने आपली असंतुष्टता प्रकट करत म्हटले.

''मला काय माहित? पण जेव्हा पाहावं तेव्हा त्याच्या चेहऱ्यावर हास्य असतं. आणि माहित आहे, तेव्हा तो किती सुंदर दिसतो ते!'' सगुणाने बेघडक सांगून टाकले.

श्रीधरने हंसण्याचा प्रयत्न केला, पण त्याला हंसणे जमले नाही, तेव्हा तो पुन्हां माधवला भेटला व कसे हंसत राहावे ते त्याला विचारले. माधव म्हणाला, ''आपल्याविषयी विचार न करता दुसऱ्याविषयी विचार कर. दुसऱ्यांना आनंद दिला तर जो आनंद मिळतो, तो अलौकिक असतो. तू एक काम कर, ह्या गांवच्या टोंकाला असलेल्या आंब्याच्या बागेत नित्यानंद स्वामी राहतात. त्यांना जाऊन भेट. ते तुला अशा कांही गोष्टी सांगतील, कीं त्या ऐकून, हंसून हंसून तुझे पोट दुखेल''.

श्रीधर नित्यानंद स्वामींना भेटला. त्यांनी सांगितलेल्या विनोदी कथा ऐकल्या. ते स्वतः कथा पण सांगत आणि खूप जोराने हंसत असत.

''कथा सांगताना तुम्ही स्वतः कां इतके हंसता?'' श्रीधरने विचारले.

नित्यानंद स्वामी म्हणाले, ''मी माझ्या कथांवर बिल्कुल हसत नाही. माझ्या कथा ऐकून तुझे पोट जोरजोराने हलत असलेले दिसले. पण तुझ्या चेहऱ्यावर हंसू कां नाही? ते पाहूनच मला हंसू आलं!''

श्रीधर म्हणाला, ''खरं सांगतो, मी भरपूर हंसलो म्हणूनच माझे पोट हलत होते''.

''तू हंसूनही ते चेहऱ्यावर कां दिसले नाही? तुझ्या मनांत स्वार्थी विचार खूप आहेत तेच बाहेर येत असल्याने तुझे हास्य चेहऱ्यावर दिसले नाही''. नित्यानंद स्वामींनी गंभीर स्वरांत जे सत्य होते तेच सांगितले.

श्रीधरला आता खरी गोष्ट कळून चुकली होती. तो श्रीपूरला परत आला. गांवच्या लोकांच्या भल्यासाठी तो काम करूं लागला. त्यांच्या सुखादुःखांत तो सहभागी होऊं लागला. लोकांची सेवा, लोकांचा आनंद हाच आपला आनंद मानू लागला. तेव्हां त्याला त्याच्या कुरूप होण्याचे दुःख बिल्कुल वाटले नाही.

भारताची ओळख

आपल्या देशाचा भूतकाळ व वर्तमान यांची प्रकर्षाने आठवण ऑगस्टच्या महिन्यांत होते. खाली दिलेले प्रश्न तुमचे कुतुहल निश्चित चाळवतील.

१. स्वतंत्र भारताचे पहिले आर्थिक अंदाजपत्रक कुणी सादर केले होते?

२. भारताच्या कोणत्या राष्ट्रपतींची कारकीर्द सर्वांत कमी काळ होती?

३. मतदारांची वयोमर्यादा २१ वरुन १८वर केव्हां आणली गेली?

४. 'जय जवान, जय किसान' या घोषणेला 'जय विज्ञान' ही पुस्ती कुणी जोडली?

५. लोकसभेंत अविश्वासदर्शक ठराव मांडण्यासाठी किमान किती खासदारांची आवश्यकता असते?

६. राज्यसभेंत, भारताचे उपराष्ट्रपती अध्यक्षस्थान स्वीकारुन सत्र चालवतात. त्यांच्या अनुपस्थितींत अध्यक्षस्थान कोण स्वीकारतात?

७. भाषावार प्रांतरचनेनुसार प्रथम कोणत्या राज्याची स्थापना झाली होती?

८. एक मल्याळीभाषिक प्रदेश केरळमधें समाविष्ट नाही. हा प्रदेश कोणता व तो कोणत्या राज्यांत समाविष्ट आहे?

९. गोमटेश्वराची एका खडकांतून कोरलेली मूर्ती पाहण्यासाठीं आपल्याला कोणत्या राज्यांत जायला हवे?

१०. केंद्रशासित राज्यांपैकीं सर्वांत छोटे राज्य कोणते?

११. भारतांतले पहिले कृषी विद्यापीठ कोणते आहे?

१२. सर्वांत जुनी भारतीय फुटबॉल स्पर्धा कोणती आहे?

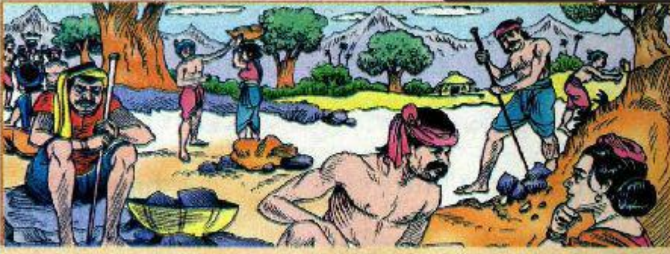
१३. अंदमान व निकोबार बेटांना नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांनी नवी नांवे दिलेली होती. तुम्हाला ती नांवे माहिती आहेत कां?

१४. बंगालची फाळणी झाली त्यावेळीं हिंदुस्तानचे व्हाईसरॉय कोण होते?

(उत्तरें पुढील अंकात)

जुलै प्रश्नावलीची उत्तरें

१. गोदावरी
२. शिमला
३. शिमला
४. ९५
५. गवत
६. रंगवण्याची पद्धत
७. जमशेदपूर

तलावाचे खोदकाम

नारायण सीतापूर ग्रामपंचायतीचा अधिकारी होता. वर्षभर पाऊस न आल्यामुळे गांव दुष्काळ-ग्रस्त झाला होता. भविष्यांत दुष्काळाच्या वेळीं त्रास होऊ नये म्हणून एक मोठा तलाव खोदण्याचा नारायणने निर्णय घेतला. ह्या कामासाठी राजाकडून परवानगी मिळाली व त्यासाठी आवश्यक ती रक्कमही आली. काम लवकर पूर्ण करण्यासाठी त्याने दोनशे मजुरांना कामावर ठेवले.

पण हे काम अतिशय मंद गतीने होत होते. दोन महिने झाले, पण दोन फूट खोल खड्डा सुद्धां खणला गेला नाही. हे सर्व ग्रामाधिकाऱ्याला माहित असूनही त्याने फारसे लक्ष दिले नाही. या दरम्यान भूषण नावाचा एक माणूस गांवात आला.

भूषण खूप श्रीमंत होता. दुष्काळमुळे बरेच लोक गांव सोडून जात असल्याचे त्याने ऐकले होते. त्यांची जमीन स्वस्त व कमी दरांत खरीदण्यासाठी तो आला होता. पाहता पाहता त्याने गांवची पाऊण जमीन खरेदी केली. त्यालाही वाटले की शेतांच्या मध्यांत एक मोठा तलाव खोदावा. व हा तलाव ग्रामाधिकाऱ्याच्या तलावापेक्षां मोठा असावा. पण त्याने या कामासाठी शंभर मजूर कामावर ठेवले. एका महिन्याच्या आंत त्यांनी तलावाचे बरेच खोदकाम केले. नारायणला ही गोष्ट जेव्हां समजली तेव्हा त्याला अतिशय आश्चर्य वाटले.

याचा योग्य विचार करायचा असे त्याने ठरवले. मजुरांना नारायण भूषणपेक्षां जास्त मजुरी देत होता, ते संख्येनेही अधिक होते, असे असताना नारायणपेक्षां भूषणच्या तलावाचे काम कसे जास्ती झाले होते? पण भूषणचे मजूर वेळेवर कामाला येत व विशिष्ट काम पूर्ण झाल्या-नंतरच घरी जात.

मजुरांना काबूत ठेवण्यासाठी नारायणने तलावाच्या चारी बाजूंना कुंपण घातले. तिथे एक पहारेकरी ठेवला. कामाच्या वेळात कुणीही बाहेर जाऊ शकत नव्हते. हा नियम तोडल्यास मजुरीतून पैसे कापले जात. मजुरांवर कडक निरीक्षण ठेवण्यासाठी कांही अधिकाऱ्यांनाही नेमले गेले.

आता मजूर वेळेवर येऊं लागले व वेळेवर जाऊं लागले. पण तरीही कामाला गती आली नव्हती. नारायणने परत आढावा घेतला, कीं चूक कुठे होत आहे? तेव्हां त्याला कळले की कांही मजूर पहारेकऱ्यांशी दोस्ती करून, गोड गोड बोलून उशिरा येतात, कांही मजूर कुंपणातून वेळीअवेळी बाहेर जातात, कुणीही उत्साहाने काम करत नाही. तिकडे भूषणच्या तलावाचे काम पूर्ण होत आले होते.

नारायणला वाटले की भूषणला जाऊन भेटावे व त्याच्यात अशी काय जादू आहे ते समजून घ्यावे. त्याने आपले दुःख भूषणला सांगितले. तेव्हां भूषण म्हणाला, "यांत मजुरांचा दोष नाही, तुझा आहे. तलावाच्या खोदकामासाठी तू राजाचा पैसा खर्च करतो आहेस आणि मी माझा खर्च करतो आहे."

"पण तरीही काम मजूरच करतात ना? तेच या कामाला जबाबदार आहेत." नारायण म्हणाला.

त्याच्याकडे दुर्लक्ष करत भूषण म्हणाला, "पैसा माझा असल्यामुळे मी विशिष्ट कार्याला एक विशिष्ट मजुरी देतो. तुझी पद्धत पाहून मजुरांना कळून चुकलंय कां काम करा किंवा न करा, मजुरी निश्चित मिळणार आहेच. माझी पद्धत अशी आहे की विशिष्ट काम झालं तर पूर्ण मजुरी मिळणार. जितकं लवकर ते काम करतील तितकी त्यांना मजुरी जास्त मिळणार. त्यामुळे ते काम उत्साहाने करतात. आता तुला कळलं असेल कीं फरक काय आहे व कुणाचा दोष आहे?"

नारायणला आता आपली चूक कळली होती. भूषणने सांगितल्याप्रमाणे त्याची पद्धतच सुरूं करायचा त्याने निश्चय केला. आणि तलावाचे खोदकाम लवकरच पूर्ण केले.

खास बातम्या

गुजरातमधें अश्वमेध यज्ञ

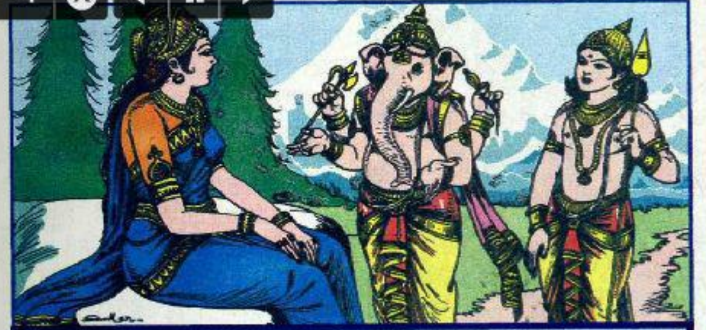

आपण श्रीराम आणि युधिष्ठिर यांनी अश्वमेध यज्ञ केल्याचे वाचलेले आहे. आता गुजरातमधे या यज्ञाचे आधुनिक स्वरूप दिसणार आहे. २००१ मधें झालेल्या भूकंपानंतर हा यज्ञ सर्व नियम व रीतीरिवाजांनुसारच होणार आहे. संयोजकांनी एक लांकडी घोडा बनवायचे ठरवले. त्यानुसार उत्तर केरळमधल्या कान्हनगड इथें सहा फूट उंच व सात फूट लांबीचा घोडा एका आम्रवृक्षाच्या खोडांतून तयार केला आहे. तमिळनाडमधल्या कल्लकुरिची इथल्या स्वामीदुराई या कलाकाराला हा घोडा कोरून काढण्यासाठी एक महिना लागला. त्यावर नक्षीकाम व इतर बारकावे कोरण्यास त्याने आणखी पंधरा दिवस घेतले. त्यानंतर त्यावर पितळेचा पत्रा लावण्यांत आला, व रेल्वेच्या एका उघड्या वाघिणींत ठेवून त्याला गुजरातमधें नेण्यांत आले. त्या घोड्याबरोबर असलेल्या मंडळींनी पंधरा दिवसांच्या या प्रवासांत अखंड मंत्रपठण केले.

शांतता दिन

भारताच्या अनेक भागांत १३ एप्रिल हा नववर्षदिन मानला जातो, उत्सव साजरा केला जातो. पण हाच दिवस बालीमधें शांततादिन म्हणून पाळला जातो. बाली हे इंडोनेशियांमधले एक मोठे बेट आहे. इथें बहुसंख्य हिंदू नागरिक आहेत. या दिवशीं सर्वलोक घरींच राहातात. काम बंद राहाते. वाहतूक व आवाज करणारी विजेची उपकरणें बंद असतात. करमणुकीचे कार्यक्रम नाहीत, टीव्ही किंवा रेडियोदेखील कुणी लावीत नाहीत. टेलिफोनदेखील मौन बाळगून असतो. प्रवाशांना हॉटेलच्या खोल्यांतच राहावे लागले. बोटी नांगरुन स्वस्थ पडल्या होत्या आणि आसमंतात एकही विमान दिवसभर नव्हते. आदल्या रात्रीं जेव्हां भुतेखेते समुद्राकडे पळवून लावली जाण्याचे धार्मिक विधी सुरुं झाले, तेव्हांपासून दुसऱ्या दिवशी सार्वजनिक सुटी असल्यामुळें, वाईट वृत्तींना बेटावर परत येता येत नाही अशी श्रद्धा आहे.

गणेश पुराण

आपल्या विवाहात अडथळा घालणाऱ्या गणेशावर कुमारस्वामींच्या मनांत रोष होता.

एके दिवशी आपल्या आईला म्हणाला- "दादा अयोग्य नाही म्हणतोस, तर सुयोग्य कसा ते सांग पाहूं. तो नुसता खादाड आहे. असले लोक महानकार्य कसे करूं शकतील?".

विघ्नेश्वराच्या डोळ्यांत टचकन् पाणी आले. "आई, ऐकतेयस ना, छोटा कसं बोलतोय ते?" गणेश म्हणाला.

ते ऐकून पार्वतीला राग आला. विघ्नेश्वराला आपल्या पोटाशी धरून त्याचे डोळे पुसत ती म्हणाली-"बाळा, मी जो बाहुला केला, त्याला तुझ्या पित्याने मारले आणि हा अशी चेष्टा करतोय. त्यांचे हे अज्ञान त्यांनाच लाजिरवाणे ठरेल!".

"आई, छोटा अज्ञानी असू शकेल, पण तात अज्ञानी कसे असतील? हा तुझा निव्वळ भ्रम आहे. वेडेपणा आहे." गणपती म्हणाला.

पार्वती मान खाली घालून म्हणाली-"बाळा, वेडेपणा माझा नव्हे, तर तुझ्या पित्याचा आहे. त्याशिवाय कां, विष्णूच्या जगन्मोहिनीच्या रूपावर ते भाळले असते? म्हणूनच ना त्यांचं असं हंसं झालं?"

"त्यानंतर काय झालं? आई सांग ना!" गणपतीने विचारले.

"अरे, त्यानंतर कांही तरी जगावेगळं घडलं खरं. त्यांच्यापासून 'भैरव' नांवाचा, काळ्या भुतासारखा मुलगा झाला म्हणे!" पार्वती म्हणाली.

"आई, तो भैरव नांवाचा मुलगा असतो तरी कुठे? मी त्याला बघू इच्छितो". गणेश म्हणाला.

"कुठे रहातो कुणास ठाऊक! पण तो काळे कपडे घालतो म्हणे. तू चुकूनसुद्धां त्याच्याजवळ जाऊं नकोस हं! तुला भीती वाटेल". पार्वती म्हणाली.

"आई, भीती म्हणजे काय गं? मला तीही कळायला हवी ना?" गणेश म्हणाला.

"लग्न कर, म्हणजे कळेल सारं". पार्वतीने त्याला समजावले.

"असं होय! पत्नी म्हणजे असं भयंकर कांही तरी होय? म्हणूनच तर मी लग्न नको म्हणतोय!" गणपती म्हणाला.

ते ऐकून कुमारस्वामी मध्येच म्हणाला- "लग्न न करणे, एवढे एकच महान कार्य तुला करायचे आहे वाटते. तोवर मी सूर्याला प्रदक्षिणा घालून येतो". असे म्हणून कार्तिकेय मोरावर बसून उडून गेला.

त्यानंतर गणेश सरळ उठला व मेरू पर्वतावर जाऊन सर्वोच्च शिखरावर बसला. सूर्य स्वतः मेरू पर्वताची परिक्रमा करीत असतो. तिथे कधीच सूर्यास्त होत नाही.

कुमारस्वामी परिश्रमपूर्वक, सूर्याला प्रदक्षिणा घालून मोठ्या दिमाखांत परत आला.

आपला थोरला भाऊ, मेरू पर्वतावर आसनस्थ झाल्याचे ऐकून लज्जित झाला.

त्याला पाहून पार्वतीला नवल वाटले. ती काळजीच्या सुरांत म्हणाली-"कुमारा, तू असा खाली मान घालून कां बसला आहेस? झाले तरी काय?"

"मी सूर्याला प्रदक्षिणा घालून आलो आणि इकडे दादा, सूर्यालाच स्वतः भोवती प्रदक्षिणा घालायला लावीत आहे. खरं सांगायचं म्हटलं तर दादाचंच कार्य महान आहे". कुमारस्वामी म्हणाला.

या घटनेनंतर, थोड्या दिवसांनी पार्वतीने परत विघ्नेश्वराच्या लग्नाचा विषय काढला.

त्यावर गजवदन म्हणाला-"आई, देखणे-पणात तुझी बरोबरी करणारी कुणी मुलगी असली, तर मी तिच्याशी लग्न करीन".

पार्वतीचे मन खचले. खालचा ओठ चावून, "तर मग तू ओसरीवर बसून वाटेने येणाऱ्या-जाणाऱ्या मुलींना न्याहाळीत रहा!" असे म्हणत ती निघून गेली.

"आई, जशी तुझी आज्ञा!" असे म्हणत गणपती रस्त्याच्या कडेला, ओसरीवर बसून जरावेळ पूर्वेकडे, नंतर थोडावेळ पश्चिमेकडे, असे आठही दिशांना पाहू लागला.

गणपतीचा तो विक्षिप्तपणा पाहून पार्वती म्हणाली-"काय रे, कुणी संदर मुलगी दिसली कां?"

"आई, मी जिकडे बघतो तिकडे, जगन्मातेच्या रूपांत, अष्टभुजांनी युक्त अशी तुझीच मूर्ती मला दिसते आहे". गणपती भाबडेपणाने म्हणाला.

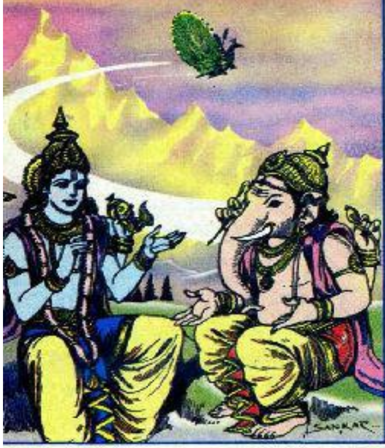
त्याचे हे बोलणे ऐकून पार्वती प्रसन्नतेने तन्मय होऊन म्हणाली - "बाळा, विघ्नराजा! सर्व देवांना असा नियम लागू आहे की, त्यांना पूजा घ्यायची असली तर, त्यांनी पूर्वेस तोंड करून पूजा घ्यावी, म्हणजे ती त्यांना लाभेल. परंतु तूं कुठल्याही दिशेला तोंड करून राहिलास, तरी पूजा लाभायची तुझी योग्यता आहे." पार्वतीने गणेशाला असे वरदान दिले. यानंतर पार्वती गणेशाच्या लग्नाचा विषय विसरली. आपल्या लाडक्या पुत्राच्या बुद्धीचातुर्याच्या गोष्टी, ती खुलवून खुलवून शंकराला सांगू लागली, व त्यांतच रंगून गेली.

तेव्हां शंकर म्हणाले- "तू माझ्या संपूर्ण प्रथम गणांचा 'गणपती' हो!"

"बाबा, तुम्ही पुत्रप्रेमामुळे असं म्हणता आहात. 'गणपती' होण्याची योग्यता असायला हवी ना? कुमारस्वामीला सेनापतीपदाचा चांगला अनुभव असतां मला त्या पदावर बसविण्यांत काय हंशील आहे?" विघ्नेश्वराने विचारले.

प्रमथ गणांनी कुमारस्वामीची निवड केली. तेव्हां शंकर म्हणाले-"माझ्या गणांचा गणनाथ

विघ्नेश्वरच होईल. कुमारस्वामी, देवतांचा सेनापती आहेच! एकावेळी दोन अधिकार संभाळणे कसे जमेल?".

गणेश म्हणाला-"बाबा, एखादी परीक्षा घेऊन त्यांत सुयश मिळविणाऱ्याला, गणांचा अधिपती बनविणे योग्य ठरेल".

देवगण व प्रमथ गणांनी मिळून, एक परीक्षा ठेवली-'पृथ्वीवरील सगळ्या तीर्थांची व पुण्यक्षेत्रांची, जो कुणी आधी परिक्रमा संपवेल तो विजयी ठरेल व त्यालाच गणाधिपती म्हणून मानले जाईल!'

ही सुनावणी ऐकून कुमारस्वामी त्वरेने मोरावरून उडूं लागला, परंतु गणपती मात्र हताश झाला.

तेव्हां विष्णूने त्याला एकांतात नेऊन असे सांगितले-

"बाळा, तुझ्यावर माझा वात्सल्यभाव अधिक आहे. म्हणून तुझा पराभव तो साऱ्या देवांचा पराभव ठरेल. तेव्हां आमचा अवमान होऊं देणे इष्ट नव्हे! आपल्या पित्याचे श्रेष्ठत्व सिद्ध करणे कुणाही पुत्राला गौरवास्पदच वाटते. तेव्हां तुला कुठलीही प्रदक्षिणा करण्याचे कारण नाही. मी सांगतो तसे कर!" असे म्हणत विष्णूने विनायकाच्या कानांत हळूच कांही तरी सांगितले.

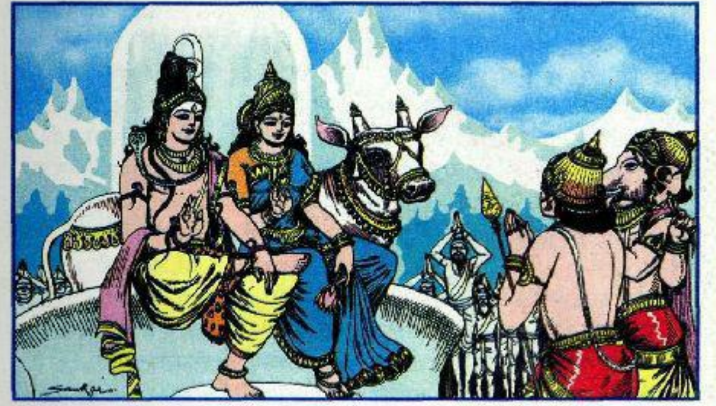
पार्वतीने एक उसासा टाकला व विष्णूकडे कृतार्थतेने पाहिले.

विघ्नेश्वराने आसन घालून ध्यान धरले. डोळे मिटून शिवपंचाक्षरी मंत्राचा जप करूं लागला.

जिथे जिथे कुमारस्वामी जाई, तिथें तिथे त्याला-'आत्तांच उंदीरावर बसून गणपती येऊन गेला' असा निरोप मिळे. हे ऐकून त्याला आश्चर्य वाटूं लागले. तेव्हां तो निराश होऊन परत आला व 'या परीक्षेत विघ्नेश्वरच विजयी झाला' असे त्याने घोषित केले.

विघ्नेश्वराने आपल्या भावाचा हात धरला व त्याला शिवाकडे नेले. नंतर खरा प्रकार सांगितला. "अरे छोट्या! खरं पाहता माझा विजयही झालेला नाही की तुझी हारही झालेली नाही. आपण दोघे तर निमित्त मात्र आहोत. खरा विजय तर बाबांचाच झाला आहे. कारण शिव-पंचाक्षरीचा महिमाच असा आहे. शिवनामाचा विजय झाला असून जिंकविणारा श्री विष्णू होय!"

विघ्नेश्वर व कार्तिकस्वामीने नंतर शंकराचे

पाय धरून प्रणिपात केला.

नंतर कुमारस्वामीने अशी घोषणा दिली की "विघ्नेश्वराचा 'प्रमथ गणाधिपती' म्हणून पट्टाभिषेक लवकरच व्हायला हवा आहे. शिवाची आज्ञा शिरोधार्य आहे!"

हे ऐकून देवतांना आनंद झाला. सिद्ध, साध्य, यक्ष, भूतगणही प्रसन्न झाले. परंतु प्रमथ गणांचे नायक-भृंगीश्वर, श्रृंगीश्वर, चंडीश्वर व नंदीश्वर यांनी आपला विरोध दाखविला. याचे कारण असे होते की पुत्र गणपतीने पूर्वी ह्या लोकांचे गर्वहरण केले होते.

आपला रोष प्रकट करीत ते म्हणाले-"कुमारस्वामीला स्वतः चे असे सैन्य असून ते देवगणाचे सेनापती आहेत, आम्हीतर पूर्वीपासूनच शिवाचे सेवक असून त्याच्या गणांचे नायक आहोत, त्याचे विश्वसनीय शिवगण आहोत. तेव्हां हा विघ्नेश्वर आमचा अधिपती कसा होईल? 'गणपती' म्हणवायला त्याचा स्वतःचा गण कुठे आहे? त्याचे स्वतः चे असे प्राविण्य कशांत आहे? असे असतां 'गणाधिपती' चा पट्टाभिषेक करण्याचे प्रयोजन काय?"

हे ऐकून शिवाला राग आला. प्रमथ गणाला रागावून म्हणाले-"तुम्ही माझ्या निर्णयावर टीका करण्याइतके मोठे झालांत काय?"

विघ्नेश्वर शांतपणे म्हणाला-"या लोकांचे म्हणणे बरोबर आहे. माझे गण कुठे आहेत? नाहीतना ! कदाचित नसतीलही! मला असं आठवतंय की जेव्हां मी पुत्र गणपती होतो, तेंव्हा माझा असा गण होता. परंतु आतां तो कुठे आहे?"

तेव्हां कोट्यावधी विघ्नेश्वरासारखे दिसणारे

लोक, आकाशांतून जन्मल्यासारखे दाही दिशांनी येऊ लागले व विघ्नेश्वराचा गण म्हणून उभे राहिले.

त्या सर्वांना चार हात होते. त्या हातांत अनेक प्रकारची आयुधें होती. निरनिराळी अवजारे व नाना चित्र-विचित्र वस्तू होत्या. कांहींच्या हातीं शूल, धनुष्य-बाण, तलवारगदा होती, तर कांहींच्या हातीं लेखण्या, रंग-कुंचले होते.

कांही जणांनी बिळे, हातोडे व कोयते धरले होते, तर काहींनी वीणा, डफ व मृदंग धरले होते, कांहींच्या हातांत वनस्पती औषधें, चरखे होते. त्यांच्या घोळक्यात अधे मधे देव व प्रमथगण दिसत होते.

विघ्नेश्वराचे रूप धारण केलेले कांही लोक अंतरिक्षांत उडत होते. त्यांच्या नायकांच्या हातांत चवऱ्या आणि रंगीबेरंगी झेंडे होते.

दोघांनी एक रत्नखचित सिंहासन आणलं. दोघांनी विघ्नेश्वराला त्यावर बसविलं. तेंव्हा छत्र-चामरधारी दोघे येऊन उभे राहिले. श्वेत छत्राच्या मोत्यांच्या किनखापी व झिरमिळ्या शोभून दिसत होत्या.

छोटा उंदीर सिंहासनाखाली उड्या मारुं लागला. पार्वती भान हरपून विघ्नराजाला प्रणाम करायला वांकणार तोंच-"आई! असं करुं नकोस, मी तुझा लाडका पुत्र आहे." गणपती म्हणाला. त्या क्षणीं सभोवतालचे त्याचे गण अदृश्य झाले. गणपतीने वांकून आईला वंदन केले.

"विघ्नेश्वरा!" अशी शंखध्वनीसारखी हांक त्यावेळी ऐकूं आली. ती विष्णूची हांक होती. तिकडे न बघता गणेश म्हणाला-"तुम्ही काय म्हणूं इच्छिता, हे मी जाणतो".

"तुला माहीत असले तरी इतरांना ते कळायला हवे ना! मी तेच सांगणार आहे. 'विघ्नेश्वराच्या लग्नाला हजार विघ्ने' या म्हणीला सार्थ करून तू आपले लग्न टाळण्यासाठी जी विघ्ने घातलीस त्यांची संख्या हजार पूर्ण झाली आहे. आतां यापुढे विघ्न घालणे असंभव आहे. जरी विघ्न घालायचा प्रयत्न केलास तरी ते निष्फळ ठरेल!" (क्रमशः)

राम भक्त

एका डोंगरावर एक रामाचे देऊळ होते. देवळाच्या सभोवती असलेल्या झाडांवर खूप माकडे होती. देवळांत येणारे भक्त ह्या माकडांमध्ये थोडा कां असेना, पण रामभक्त हनुमानाचा अंश त्यांच्यात आहे असे समजत व त्यांना खायला फळे, शेंगदाणे असे कांहीना कांही देत असत.

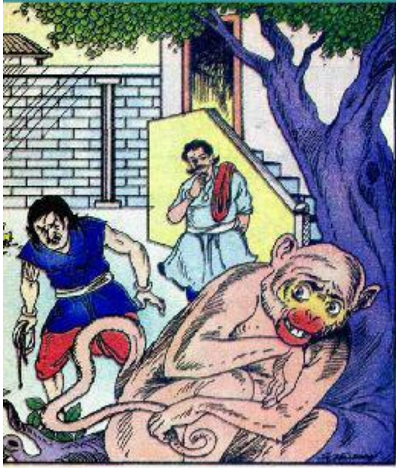
एक दिवस कपिल आपल्या आई-वडिलांबरोबर देवळांत आला. त्याच्या आई-वडिलांची धन दौलत असलेली जमीन त्यांच्या नातेवाईकांनी हडप केली होती. त्यांच्यावर खूप मोठा अन्याय झाला होता. याविषयी न्यायाधीशांकडे त्यांना तक्रार करायची होती पण न्यायाधीशांची भेट होत नव्हती. कारण नातेवाईकांनी न्यायाधीशांच्या पहारेकऱ्यांना लांच दिल्यामुळे ते न्यायाधिशांना भेटूंच देत नव्हते. त्यांच्यापेक्षा जास्त लांच कपिलचे आई वडील गरीब असल्यामुळें देऊं शकत नव्हते.

त्यामुळे आपले दुःख त्या कृपाळू रामाला सांगण्यासाठी ते आज रामाच्या देवळांत आले

देवळाबाहेर आले व माकडांना खाऊ द्यायला लागले.

कपिलजवळ एक केळे होते पण ते त्याने माकडांना दिले नाही. त्याचे लक्ष दूर बसलेल्या एका माकडावर गेले. ते अतिशय भुकेलेल्या नजरेने कपिलकडे व त्याच्या हातांतल्या केळयाकडे पहात होते, पण ते जागेवरून हलत नव्हते. कपिल स्वतः त्या माकडाकडे गेला. त्यावेळी त्याला कळले की माकडाच्या पायाला जखम झाली आहे व ते चालूं शकत नाही. केळे माकडाला देताच त्याने आनंदाने ते घेतले व झटपट खाऊन टाकले. कपिलजवळ गांवच्या वैद्याने दिलेले एक मलम होते, ते जखमा लवकर बरे करी.

कपिलने ते मलम माकडाच्या जखमेवर लावले व म्हटले-"इथें तुला खायला कांही ना कांही मिळेल, पण तुझी तब्येत ठीक होणार नाही. आम्हां मनुष्यांजवळ कितीतरी सोई आहेत, सुखे आहेत. तू एक काम कर. ही जागा सोड आणि आमच्या

मनुष्यांत वावरणाऱ्या माकडांना त्यांच्या भावना कळतात पण बोलून दाखवता येत नाहीत. ते माकड कपिलकडे पाहातच राहिले. नंतर कांही वेळाने कपिल आपल्या आईवडीलांबरोबर निघून गेला.

दुसऱ्याच दिवशी माकडाची जखम बरी झाली. त्याला त्याले आश्चर्य वाटले व त्याने हे इतर सर्व माकडांनाही सांगितले. ते म्हणाले, कीं आपण माणसांत जाऊं या, माणसे जिथे राहतात तिथे जाऊन त्यांच्या बरोबर राहू या. त्यावर वय झालेले एक माकड हंसून म्हणाले, ''माणसांवर विश्वास ठेवता येत नाही. ते जसे देवळांत वागतात, तसेच ते घरांत वागतील असं बिल्कुल समजूं नकोस. आपण इथे राहणेंच योग्य आहे.''

वयस्कर माकडाचा सल्ला ह्या माकडाला योग्य वाटला नाही. एक दिवस ते केळे खायला दिलेल्या श्रीमंत माणसाबरोबर त्याच्या गांवी गेले. श्रीमंत माणसाला खूप आनंद झाला. साक्षात् हनुमान घरी आले आहेत असे समजून तो त्याची चांगली देखभाल करूं लागला. त्याची मुले त्या माकडा-बरोबर खेळूं लागली व त्याचे नोकर त्याला हवे-नको ते पाहू लागले. माकड अशा तऱ्हेने मजेंत व आरामांत राहूं लागले. पण अखेर त्याची माकड बुद्धी कशी बरे त्याला स्वस्थ बसू देईल? एक दिवस त्याने श्रीमंताच्या घरच्या सर्व वस्तू अस्ताव्यस्त करून टाकल्या. नोकरांनी त्याचा पाठलाग केला तर ते धावत पळत मागच्या बागेंत गेले आणि इकडे तिकडे उड्या मारून बागेतल्या फुलझाडांची त्याने वाट लावून टाकली, फळ झाडांच्या, फांद्या तोडून टाकल्या.

श्रीमंताची सहनशक्ती आता संपली होती. त्याला वाटले की, ह्या माकडाला ठेवूण घेणे म्हणजे संकटाला आमंत्रण देण्यासारखेच आहे. त्याचा शाप मिळूं नये म्हणून त्याने त्याला शिवी दिली नाही कीं त्याला मारले नाही, पण एका मदाऱ्याला बोलावून त्याच्या हवाली केले.

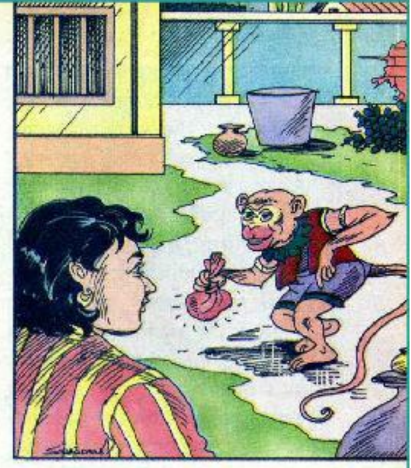
त्या मदाऱ्याचे नांव होते बळवंत व तो अतिशय क्रूर होता. त्याने मारून, घाबरवून व धमकावून माकडाल बऱ्याच गोष्टी शिकवल्या. तो दिवसभर माकडाला घेऊन गांवभर भटकायचा, त्याला थकवा येईपर्यंत नाचवायचा व पैसे कमवायचा. कांही दिवसांतच मदाऱ्याला कळून चुकले कीं इतर माकडांपेक्षा हे माकड जास्त हुशार आहे. भीतीमुळे ते माकड नाचत असे खरे, पण लोकांची वाहवा व त्यांनी वाजवलेल्या टाळ्या त्याला बिल्कुल आवडत नसत. आता त्याला पूर्णपणे कळून चुकले होते कीं मुक्त जीवनाइतका आनंद दुसऱ्या कशांतही नाही.

एक दिवस बळवंतने माकडाला गुलाबी रंगाचे सुरेख कपडे घातले व एका गर्दीत त्याला नाचवायला घेऊन गेला. माकडाचे छान छान कपडे व सुंदर नाच पाहून त्या रस्त्यावरून जाणारा एक हिऱ्यांचा व्यापारी मोहून गेला. तो त्या माकडाचा नाच पाहून अवाक् होऊन पाहातच राहिला. बळवंतला हेच हवे होते. त्याने माकडाला त्याच्या मुक्या भाषेने व इशाऱ्यांनी सांगितले की, ''तू त्या व्यापाऱ्याच्या हातांतील छोटी पिशवी चोरून घे, मी मग तुला मुक्त करीन'', व लगेच त्याच्या गळ्यांतली दोरी काढून टाकली.

माकड उड्या मारत मारत हिऱ्यांच्या व्यापाऱ्याजवळ आले व झटक्यांत त्याच्या हातांतली छोटी पिशवी हिसकावून घेतली आणि आपल्या कपड्यांमध्ये लपवली. मग ते तिथून वेगांत धावूं लागले. व्यापाऱ्याला आश्चर्याचा धक्का बसला व इतर प्रेक्षकही पाहातच राहिले. कांही लोकांनी माकडाला दगड मारायला सुरवात केली. आता माकड पूर्णपणे घाबरून गेले. ते झाडांवर व घरांच्या छपरांवर, व पुन्हा छपरांवरून दुसऱ्या झाडांवर, असे धावत पळत किती तरी दूर दूर आले होते. दमून भागून ते एका घराच्या मागच्या बागेत येऊन पडले.

ते घर कपिलचे होते. त्याचवेळी बागेंत आलेल्या कपिलने मूर्च्छित होऊन पडलेल्या माकडाला पाहिले. लगेच त्याने त्याच्या तोंडावर पाणी शिंपडून त्याला शुद्धीवर आणले. त्याला केळी खायला दिली. माकडाने लगेच कपिलला ओळखले व आपला एक पाय पुढे करून दाखवला. त्याच्यावर कपिलने पूर्वी मलमाचा लेप लावला होता. त्याला काय सांगायचे आहे ते कपिलला कळले. त्याला अतिशय आश्चर्य वाटले व आपल्या आईलाही त्याने बोलावले.

कपिलचा आरडाओरडा ऐकून त्याचे आई-

वडिल दोघेही बाहेर आले. माकडाने आपल्या कपड्यांत लपवून ठेवलेली छोटी पिशवी कपिल-जवळ दिली. कपिलच्या वडिलांनी त्या पिशवीत पाहिले तर त्यात चमचम चमकणारे अनेक हिरे होते.

कपिलचे वडील अतिशय प्रामाणिक व नेक होते, दुसऱ्यांची संपत्ती बळकवणाऱ्यांतले ते नव्हते. त्या छोट्या पिशवीत त्यांना एक लहानसा कागद मिळाला. त्याच्यावर हिऱ्याच्या व्यापाऱ्याचे नांव व पत्ता होता. ते पाहून ते म्हणाले, ''बिचारा व्यापारी! आपले इतके मौल्यवान हिरे हरवल्यामुळे किती दुःखी झाला असेल! मी आत्ता जाऊन त्याला देऊन येतो'' असे म्हणून ते बाहेर पडले.

व्यापाऱ्याला हिरे परत मिळतील अशी जरासुद्धां आशा नव्हती. कपिलच्या वडिलांनी जसेच्या तसे सर्व हिरे परत आणून दिलेले पाहून व्यापारी आश्चर्याने स्तंभित झाला व म्हणाला, ''तुझ्या-

सारखी प्रामाणिक माणसे या जगांत आहेत हे पाहून मला अतिशय आश्चर्य व आनंदही वाटतो आहे. तुला जे कांही हवे असेल ते संकोच न करता सांग, मी तुला सर्व तऱ्हेची मदत करायला तयार आहे."

कपिलच्या वडिलांनी आपली दुःखद स्थिती सांगितली, व्यापाऱ्याने त्याला धीर देत म्हटले, "बरे झाले, तू मला तुझे दुःख सांगितलेस. कांही काळजी करूं नकोस. ते न्यायाधिश माझे चांगले मित्र आहेत. तुला न्याय मिळेलच". नंतर तो व्यापारी कपिलच्या वडिलांना न्यायाधिशांच्या घरी घेऊन गेला. न्यायाधिशांना आपले पहारेकरी लांचखाऊ असल्याचे कळताच त्यांनी त्यांना कामावरून काढून टाकले. आणि कपिलच्या वडलांना त्याच्या नातेवाईकांकडून त्याची जमीन परत घेऊन दिली.

घरी गेल्यानंतर कपिलच्या वडलांनी सर्व हकिकत आपल्या बायकोला व कपिलला सांगितली. ते ऐकून कपिलला अतिशय आनंद झाला व तो म्हणाला, "बाबा, ह्या माकडामुळेच आपली जमीन आपल्याला परत मिळाली, आता आपण त्या माकडाला आपल्याबरोबरच ठेवून घेऊं या".

"ते चुकीचं आहे बाळा. ह्याने मदत केली म्हणून याचा अर्थ असा नव्हे की आपण त्याच्यावर बंधन घालून त्याचं स्वातंत्र्य हिरावून घ्यायचं"! बाबा म्हणाले.

कपिलने असहायपणे माकडाकडे पाहिले. त्याने कपिलच्या वडलांच्या मोठेपणाची इशाऱ्यांनीच स्तुती केली. कारण माकडाने मदारीबरोबर भरपूर त्रास सहन केला होता व जीवनांतले अनेक कडू अनुभव व कठोर सत्य अनुभवले होते.

नंतर कांही दिवसांनी त्यांनी माकडाला पर्वतावरच्या राममंदिरात सोडून दिले. सर्व कष्टांतून व दुःखांतून देवाने सुटका केली म्हणून त्यांनी देवळांत मोठी पूजा केली. तेव्हांपासून दरवर्षी न चुकता ती सर्वजण राममंदिरांत येऊं लागली. आई-वडील देवाचे दर्शन घेत असताना कपिल रामाचा सेवक असलेल्या माकडाला पाहायला बाहेर येई. इतर छोटी मुले दगड मारत असतील तर तर त्यांना सांगे, "मित्रांनो, दगड मारूं नका. तुम्ही त्यांना प्रेम दिले तर ती तुम्हाला हिरे आणून देतील. तुम्ही त्यांचे दुःख समजून घेतल्यास ती तुमचे दुःख समजून घेतील. पशू काय, राक्षस काय, इतकेच नव्हे तर अचेतन वस्तूवर जरी प्रेम केले, तरी ती सुद्धा पाझरते. इथे माकड तर एक साधारण पशूच नव्हे, तर प्रभू रामचंद्राचे सेवक आहेत. हा रामभक्त हनुमानाचा अवतार आहे !"

मूर्खपणाची कमाल

प्रसाद नांवाचा एक माणूस शहरांत नोकरी करीत होता. शहापूर या त्याच्या गांवी त्याचे एक लहानसे घर व पांच एकर सुपीक जमीन होती. त्याला मूलबाळ नसल्याने पत्नी घरी एकटीच राहायची. बऱ्याच वर्षांपासून नोकरी करीत असल्यामुळे घराची व शेताची देखभाल त्याला करता येत नव्हती आता लवकरच निवृत्त व्हायचा त्याचा विचार होता. नोकरी सोडल्यानंतर गांवात राहून घराची चांगली देखभाल करता येईल असे त्याला वाटत असे.

शेताची व घराची दुरुस्ती करायला कमीत कमी तीन महिने तरी लागले असते. कचेरींत भरपूर काम असल्याने हे काम त्याला स्वतःला करणे शक्यच नव्हते.

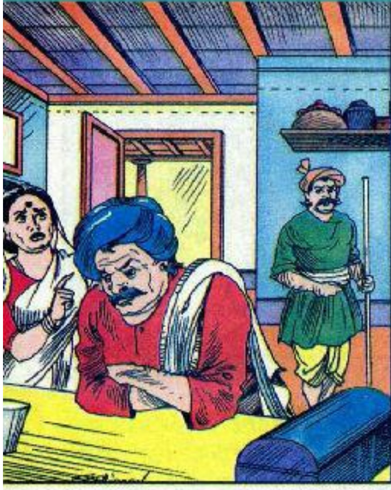
परशू नांवाचा एक नोकर त्याच्याकडे बऱ्याच वर्षांपासून काम करीत होता. तो प्रामाणिक होता खरा पण बुद्धीने चतुर नव्हता. त्याशिवाय आणखी कुणावर काम सोपवावे असा कोणी माणूस त्याच्याजवळ नव्हता.

एक दिवस त्याने परशूलाच हे सर्व करायला सांगून आवश्यक तितकी रकम दिली. परशू ते सर्व काम दिलेल्या मुदतीच्या आंत संपवून पुन्हा शहरांत आलेला पाहून प्रसादने त्याची प्रशंसा केली.

प्रशंसेने खूष झालेल्या परशूने आपल्या मालकाला म्हटले, "मालक, आपल्या शेतांत एक विहीर असती तर खूप चांगले झाले असते, पीक ही चांगले येईल".

प्रसादला त्याचा हा सल्ला योग्य वाटला. तो म्हणाला, "तुझें म्हणणे बरोबर आहे. तू पुन्हां एकदा गांवी जाऊन हे कामही पूर्ण करून ये'. यासाठीही आवश्यक ती रकम प्रसादने दिली.

दोन आठवड्यांनी परशू परत आला, पण तो निराश दिसत होता. तो म्हणाला, "मालक,

आपण सांगितल्याप्रमाणे तीस फूट खोल खणूनही पाणी बिलकुल आले नाही.''

त्याच्या त्या दीनवाण्या स्वरांतल्या सांगण्या-मुळे प्रसाद थोडा बेचैन होत म्हणाला, ''अरे, हो कां? बरं, आता यावेळी चाळीस फूट खोल खणून पहा. तरीही पाणी नाही आलं तर पन्नास फूट खोल खणून घे. तेव्हां तरी पाणी अगदी अवश्य येईल.'' असे म्हणून त्याने आणखी थोडी रक्कम दिली.

चार आठवड्यांनी परशू परत आला. अतिशय दुःखित स्वरात, डोळयांत पाणी आणून तो म्हणाला, ''मालक, पन्नास फूट खोल खणूनही पाण्याचा एक थेंबसुद्धा आला नाही''. प्रसादला अतिशय आश्चर्य वाटले. शेजारपाजारच्या शेतांत असलेल्या सर्व विहीरींना भरपूर पाणी असताना आपल्या शेतांतच असे कां व्हावे ते त्याला समजेना. त्याची पत्नी, शांता त्याला म्हणाली, ''मला खरंच समजत नाही, हा परशू तिथे जाऊन काय करतो? तुम्ही माझं ऐका, तुम्हीच एकदा जाऊन कां नाही पहात?''

प्रसादने एक दिवसाची सुट्टी घेतली व परशूला घेऊन तो गांवी गेला. शेतांत जाऊन पाहिले तर तो चाकितच झाला. त्याला चक्कर आल्यासारखे झाले. शेतांत एक नाही, दोन नाही, तर तीन विहीरी त्याला दिसल्या. एक तीस फूट, दुसरी चाळीस फूट तर तिसरी पन्नास फूट!

प्रसादला माहित होते की परशू चतुर नाही पण त्याला हे माहित नव्हते की तो इतका मूर्ख असेल. मूर्खपणाला सुद्धां एक सीमा असते आणि याने तर सर्व सीमा पार केल्या होत्या. खरे तर प्रसादला अतिशय राग आला होता, त्याला शिव्या द्याव्यात, रागवावे असेही वाटले होते.

पण त्याचा कांही फायदा होणार नाही, म्हणून त्याने परशूला म्हटले, ''परशू, तू खूप मोठी चूक केलीस. तू प्रथम तीस फूट खोल जी विहीर खणलीस, तीच आणखी वीस फूट खोल खणायला हवी होतीस तेव्हां पाणी त्यांत अवश्य आले असते. एक तर माझे इतके पैसे उगाच व्यर्थ गेले आणि दुसरं म्हणजे शेतांत जिकडे तिकडे खड्डे झाले आहेत''.

प्रसादचे ते बोलणे ऐकून परशूच्या डोळयांत पाणी आले व तो त्याच्या पाया पडला. परशूला उठवत प्रसाद म्हणाला, ''जे झालं ते होऊन गेलं. आता त्यावर दुःख करून काय उपयोग? झालेली चूक आता सुधारायची असेल तर आपल्यापुढे आता एकच मार्ग आहे. बाकी सर्व विहीरीत माती भरून बंद करायच्या व एक विहीर आणखी थोडी [illegible] येईल. पण मला इथे राहता येणार नाही, उद्या कचेरीत गेलंच पाहिजे.'' असे म्हणून त्याने आणखी थोडे पैसे त्याला दिले.

इकडे शांता म्हणाली, ''परशूशिवाय आपल्या-जवळ आणखी कुणी नाही, आपण तरी काय करणार? विहीरीला पाणी आलं तर आपलं भाग्य समजायचं'' चिंता व्यक्त करीत शांता म्हणाली.

दोन तीन दिवसांतच परशू विहीरीला पाणी आल्याची खूषखबर घेऊन आला. अत्यानंदाने प्रसादने विचारले, ''किती फूट खोल खणल्यानंतर पाणी आलं?''

''साठ फूट खोल गेल्यानंतर पाणी आलं. कांहीही असो, आता आपल्या शेतांत पाण्याने भरलेली विहीर आहेच.'' परशू उत्साहाने म्हणाला.

परशूने राहिलेली रक्कम प्रसादला परत दिली. तेव्हां झालेल्या खर्चाचा हिशोब पाहात त्याने परशूला विचारले, ''बरं, कुठली विहीर माती भरून बंद केली व कुठली विहीर आणखी जास्त खणली?'' परशू नम्रपणे म्हणाला, ''जी प्रथम तीस फूट खोल खणली होती तीच विहीर आणखी तीस फूट खोल खणली. नंतर दोन खणलेल्या विहीरींत माती भरून त्या बंद केल्या.

त्याचे हे उत्तर ऐकून प्रसाद अवाक् होऊन जागल्या जागी स्तंभित झाला. तो म्हणाला, ''पन्नास फूट खोल खणलेली विहीर आणखी दहा फूट खणली असती तर काम झाले असते. तुझ्या मूर्खपणाची तर आता कमाला झाली!''.

इतका वेळ गप्प असलेली शांता मध्येच हस्तक्षेप करत म्हणाली, ''त्याचा मूर्खपणा सोडून द्या. तुम्ही पण कांही कमी नाही. तुम्हाला ज्यावेळी माहित होतं की परशूने दोन वेळां विहीर खणताना चूक केली आहे तेव्हा तिसऱ्या वेळीं तुम्ही त्याला काय करायला पाहिजे, कसं करायला पाहिजे, हे सर्व सविस्तर आधीच का नाही सांगितलं? इतका जो पैसा व्यर्थ खर्च झाला त्याला तुम्हीच जबाबदार आहात. काय? माझं म्हणणं बरोबर आहे ना?''

